Monitor experiment flexibilisering onderwijstijd

3e meting 2013 - 2014

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

MONITOR EXPERIMENT FLEXIBILISERING ONDERWIJSTIJD

3e Meting 2013-2014

- eindrapport -

dr. M. de Weerd
drs P. Krooneman (projectleider)

Regioplan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
Tel.: +31 (0)20 – 531 53 15

Amsterdam, december 2014
Publicatienr. 2150

© 2014 Regioplan, in opdracht van de ministeries van OCW en SZW.
Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Regioplan.
Regioplan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

REGIOPLAN

INHOUDSOPGAVE

1 Inleiding 1
1.1 De uitgangssituatie van de experimentscholen 1
1.2 Initiatief, motivatie en voorbereiding 3
1.3 Onderwijs- en schoolconcepten 5
1.4 Combinatie onderwijs en kinderopvang 6
1.5 Het leerlingaantal en klassen/groepen 8
1.6 Personeel en gebouw 10

2 Flexibilisering onderwijstijden 13
2.1 Inleiding 13
2.2 Geboden flexibiliteit in onderwijstijden 13
2.3 Het gebruik van flexibele onderwijstijden 17
2.4 Flexibilisering van de hoeveelheid onderwijstijd 18

3 De organisatie van flexibele onderwijstijden 21
3.1 Inleiding 21
3.2 Administreren en bepalen van aan- en afwezigheid 21
3.3 Flexibele inzet van het personeel 22
3.4 Kosten, kostenbesparingen en bekostiging 23
3.5 Ontwikkelingen als gevolg van de invoering van flexibele onderwijstijd 29
3.6 Externe ontwikkelingen die van invloed zijn geweest op de experimentscholen 30

4 Arbeidsparticipatie 33
4.1 Inleiding 33
4.2 Arbeidsparticipatie 33

5 Ontwikkeling in het gebruik van kinderopvang 37
5.1 Inleiding 37
5.2 Gebruik van kinderopvang 37
5.3 Ontwikkeling in gebruik bso 39

6 Beoordeling van flexibele onderwijstijd 43
6.1 Inleiding 43
6.2 Ouders 43
6.3 Leerlingen 47
6.4 Personeel 47
6.5 Bekendheid met en oordeel over de uitkomsten van het DGO 53

7 Flexibele onderwijstijd en onderwijskwaliteit 57
7.1 Inleiding 57
7.2 Afspraken: toezicht en onderzoek door de Inspectie 57
7.3 De uitkomsten van de kwaliteitsonderzoeken 58
7.4 Effecten/risico's van het invoeren van flexibele Onderwijstijden 63
7.5 Kansen voor het werken met flexibele onderwijstijden 64
7.6 Randvoorwaarden 65
7.7 Conclusies 66

8 Conclusies 69

1 INLEIDING

1.1 De uitgangssituatie van de experimentscholen

Sinds augustus 2012 zijn er twaalf scholen in Nederland die (mogen) werken met flexibele onderwijstijden. Dat wil zeggen dat zij onderwijs dat zij in de zomervakantie geven, mogen laten meetellen als onderwijstijd en dat zij een vierdaagse schoolweek mogen aanbieden.
De experimentscholen verschilden bij aanvang van hun deelname aan het experiment op een aantal punten van elkaar. Een van die punten betreft het moment dat zij van start zijn gegaan met de flexibilisering van onderwijstijd. Een aantal deed dat al voorafgaand aan het experiment, een aantal deed dat vanaf augustus 2011, vanaf augustus 2012 of vanaf augustus 2013 (zie 3e kolom tabel 1.1). De experimentscholen verschillen daarmee van elkaar in de ervaring die zij hebben met het werken met flexibele onderwijstijd en het ontwikkelstadium van het vormgeven van flexibele onderwijstijd.

Laterna Magica heeft de invoering van flexibele onderwijstijden verschillende malen uit- en uiteindelijk afgesteld (zie voor toelichting hoofdstuk 3). De Parapluschool in Ede stopt met ingang van het schooljaar 2014-2015 met flexibele onderwijstijden (zie verder hoofdstuk 7).

Een ander punt waarop de experimentscholen van elkaar verschillen, betreft hun uitgangssituatie: een deel van de scholen is nieuw gesticht en heeft van meet af aan gewerkt met flexibele onderwijstijden. Dat betreft vijf scholen, namelijk: Casa, De School, De Parapluschool, Sterrenschool Zevenaar en De Ruimte. De Parapluschool en de Sterrenschool Zevenaar zijn gestart als dislocaties. De Sterrenschool Zevenaar heeft sinds augustus 2013 een eigen brinnummer en is vanaf dat moment een zelfstandige school. De Parapluschool is ook in de derde meting nog een dislocatie.

Daarnaast zijn er zeven scholen die eerst met reguliere schooltijden werkten voordat zij de stap naar flexibele onderwijstijden maakten (zie tweede kolom tabel 1.1). Dit betreft Bikube, Laterna Magica, Sterrenschool Apeldoorn, La Res, De Ruimte, De Vliegenier en De Sprenge.

Tabel 1.1 Achtergrond van de scholen in het experiment I

	Eerst reguliere onderwijstijd	Invoering flexibele - onderwijstijd
Scholen 1e tranche		
Bikube	Ja	Augustus 2011
Casa	Nee	Augustus 2011
De School	Nee	Augustus 2008
Laterna Magica	Ja	Afgezien van invoering
Parapluschool	Nee	Augustus 2010
Sterrenschool Apeldoorn	Ja	Augustus 2010
Sterrenschool Zevenaar	Nee	Januari 2011
Scholen 2e tranche		
La Res	Ja	Augustus 2013
De Ruimte	Nee	Augustus 2012
De Sprenge	Ja	Augustus 2012
De Vliegenier	Ja	Augustus 2012
Sterrenschool Ermelo	Ja	Augustus 2012

Vijf van de experimentscholen uit de eerste tranche, Bikube, Laterna Magica, de Parapluschool, Sterrenschool Apeldoorn en Sterrenschool Zevenaar en alle scholen die gestart zijn in de tweede tranche, maken deel uit van bestaande besturen. Het gaat om besturen met een omvang uiteenlopend van 13 tot 29 scholen.

Casa en De School zijn vanuit nieuw gevormde besturen opgericht. Er maken geen andere scholen deel uit van deze besturen. Het bestuur van De School is inmiddels gefuseerd met een groot bestuur.

Alle scholen uit de eerste tranche van het experiment, zijn openbare of algemeen bijzondere scholen. In de tweede tranche zijn daar ook een school op christelijke en een school op gereformeerde grondslag bijgekomen.

Tabel 1.2 Achtergrond van de scholen in het experiment II

	Bestuursgrootte	Denominatie	Vestigingsplaats
Scholen 1e tranche			
Bikube	23	Openbaar	Hoofddorp, Noord-Holland
Casa	1	Algemeen bijzonder	Pijnacker, Zuid-Holland
De School	50*	Algemeen bijzonder	Zandvoort, Noord-Holland
Laterna Magica	17	Openbaar	Amsterdam, Noord-Holland
Parapluschool	13	Openbaar	Ede, Gelderland
Sterrenschool Apeldoorn	29	Openbaar	Apeldoorn, Gelderland
Sterrenschool Zevenaar	15**	Openbaar	Zevenaar, Gelderland

Vervolg tabel 1.2 Achtergrond van de scholen in het experiment II

	Bestuursgrootte	Denominatie	Vestigingsplaats
Scholen 2e tranche			
La Res	33	Openbaar	Enschede, Overijssel
De Ruimte	17	Christelijk	Almere, Flevoland
De Vliegenier	29	Openbaar	Apeldoorn, Gelderland
Sterrenschool Ermelo	10	Gereformeerd	Ermelo, Gelderland
De Sprenge	25	Openbaar	Vaassen, Gelderland

* De School is gefuseerd met Stichting Lucas Onderwijs. Naast de 50 scholen voor primair onderwijs omvat Stichting Lucas Onderwijs ook nog 26 vestigingen voor voortgezet onderwijs en drie expertisecentra.

** Sterrenschool Zevenaar is de enige school onder de Stichting Algemeen Bijzonder Onderwijs de Liemers. Dit bestuur heeft een bestuurlijke samenwerking met Stichting PROLES waaronder 14 scholen resulteren.

1.2 Initiatief, motivatie en voorbereiding

Het initiatief tot de invoering van flexibele onderwijstijden ligt in een aantal gevallen bij het bestuur, in een aantal gevallen bij de schooldirectie en het bestuur en in twee gevallen bij privépersonen.

Bij twee van de scholen wordt op alleen basis van onderwijsinhoudelijke argumenten gewerkt met flexibele onderwijstijden: dat betreft De School en Casa, de twee scholen die door privépersonen zijn opgericht. Op deze scholen volgt de wens tot flexibele onderwijstijden uit het onderwijsconcept. Het onderwijsconcept kan niet volwaardig functioneren zonder flexibele onderwijstijden.

Montessorionderwijs en flexibele onderwijstijden
Goed, volledig Montessorionderwijs zoals het bedoeld is door Maria Montessori is eigenlijk alleen mogelijk op lange dagen. Er bestaat in de Montessoripedagogiek/ -filosofie geen scheiding tussen school en opvangactiviteiten. zoals wij die in Nederland kennen.

- Ontwikkeling vindt de hele dag door plaats. Montessorionderwijs is ‘Education for life’. De hele dag door ontwikkelen kinderen hun keuzevrijheid en verantwoordelijkheid. Kinderen kunnen/willen en zijn in staat tot veel leren. Naast de lessen voor ‘het leven’, doen Montessorikinderen ook meer kennis op dan kinderen in het reguliere onderwijs doordat zijzelf invloed hebben op hun eigen leerproces.

Bron: http://www.casaschool.nl/all-day-all-year/totaalpakket

Bij de overige scholen is het werken met flexibele onderwijstijden niet op de eerste plaats ingegeven vanuit een onderwijsconcept, maar wil men met innovatief onderwijs en flexibele onderwijstijden aantrekkelijker worden voor een grotere groep ouders en leerlingen. Innovatief onderwijs en flexibele onderwijstijden worden daarbij als een middel gezien om de (dreigende) terugloop van het aantal leerlingen tegen te gaan.

De voorbereidingstijd die de invoering van flexibele onderwijstijden per school heeft gekost, verschilt aanmerkelijk. Casa, De School en De Ruimte zijn het langst bezig geweest met de voorbereidingen. Het gaat hierbij om een periode van jaren. Dat is voor een belangrijk deel terug te voeren op het feit dat dit gepaard ging met het stichten van een nieuwe school.

Ook de Sterrenschool Apeldoorn is zo'n twee jaar bezig geweest met de voorbereidingen voordat zij flexibele schooltijden ging aanbieden. Eerst is vanuit de school en de kinderopvang deelgenomen aan de ontwikkeling van het concept Sterrenschool 2.0 in de werkgroepen van de Argumentenfabriek. In de voorbereidingen op de ontwikkeling van de eigen Sterrenschool heeft deze school met een groep medewerkers uit het onderwijs en de kinderopvang een scholingstraject van een jaar gevolgd. Het gaat om een scholingstraject dat speciaal voor de Sterrenschool is ontwikkeld door de Katholieke Pabo Zwolle. Ook de initiatiefnemers bij de besturen van Sterrenschool Ermelo en De Ruimte hebben deel uitgemaakt van de werkgroepen die zich bezighielden met de ontwikkeling van de Sterrenschool 2.0.

Bikube, De Vliegenier, De Sprenge en Sterrenschool Ermelo hebben een zeer korte voorbereidingstijd gehad voordat zij overstapten op het invoeren van flexibele onderwijstijden.

Tabel 1.3 Initiatief, motivatie en voorbereiding

	Initiatief	Motivatie	Voorbereidingstijd
Bikube	Bestuur en schooldirectie	Krimp en vervolgstap op het concept kantoortijdenschool	< 1 jaar
Casa	3 leerkrachten	Echt Montessori-onderwijs aanbieden	> 3 jaar
De School	Privépersoon	Inhoudelijk	> 3 jaar
Laterna Magica	Bestuur en directie	Vanuit IKC-gedachte	N.v.t.
Parapluschool	Bestuur	Krimp en inhoudelijk	> 2 jaar
Sterrenschool Apeldoorn	Schooldirectie en bestuur	Krimp en inhoudelijk	> 2 jaar
Sterrenschool Zevenaar	Bestuur	Krimp en inhoudelijk	> 2 jaar
Scholen 2e tranche			
La Res	Bestuur en kinderopvang	Vanuit IKC-gedachte	>2jaar
De Ruimte	Bestuur	Aansluiten bij behoefte bij ouders/ maatschappij	> 3 jaar
De Vliegenier	Onderwijsteam en bestuur	Krimp en inhoudelijk	>2 jaar
Sterrenschool Ermelo	Bestuur	Krimp en inhoudelijk	Ca. 1 jaar
De Sprenge	Team	Krimp en inhoudelijk	2 jaar

1.3 Onderwijs- en schoolconcepten

Op negen van de elf experimentscholen is de invoering van flexibele schooltijden gecombineerd met de invoering van een onderwijsconcept met individuele leerroutes die worden afgestemd op de ontwikkeling van het kind. Een uitzondering daarop vormt Bikube. Deze school werkt vooralsnog volgens een leerstofjaarklassensysteem. In de rekenmethode is inmiddels wel de overstap gemaakt naar een methode die werkt met drie niveaus. De komende periode wil Bikube ook zo'n stap gaan maken voor spelling/lezen. Op De Sprenge (locatie Geerstraat) was men door het beperkte aantal leerlingen al gewend om zeer gedifferentieerd te werken. Om die reden besloot het team in overleg met het bestuur dat het makkelijk zou zijn om de overstap naar Sterrenschool te maken.

Er wordt vanuit verschillende onderwijsconcepten gewerkt; onder de experimentscholen zijn een Montessorischool en een Daltonschool. Andere concepten die gehanteerd worden, zijn: 'integraal en adaptief onderwijs' vanuit thema's, en 'natuurlijk leren'.

Zeven van deze scholen werken vanuit het Sterrenschoolconcept. Daarbij staan vijf kenmerken (sterren) centraal:
1. de school is het hele jaar open;
2. kinderen leren in één klimaat;
3. maatwerk voor ieder kind;
4. nadruk op rekenen, taal en lezen;
5. binding met de buurt.

Op de meeste Sterrenscholen zijn nog niet alle sterren gerealiseerd. Zij zijn bijvoorbeeld nog niet het hele jaar open. Voor vrijwel alle scholen geldt dat zij hun concept nog aan het uitbouwen zijn.

Een aantal andere scholen werkt vanuit de ontwikkeling van een integraal kindcentrum: Laterna Magica en La Res. Overigens kunnen ook De School, Casa en de Parapluschool gekenmerkt worden als integrale kindcentra gezien de integratie van onderwijs en kinderopvang (zie verder paragraaf 1.5).

Daar waar op de Sterrenscholen en basisschool La Res de nadruk op rekenen, taal en lezen wordt gelegd, wordt het onderwijs op de vier andere experimentscholen (Casa, De School, Laterna Magica en de Parapluschool) juist benaderd vanuit de volle breedte van het curriculum.

De School in Zandvoort over het onderwijs dat zij biedt:
Het onderwijs is georganiseerd rond thema's. Aan elk thema besteden we tien weken. Per jaar komen er vijf thema's aan de orde, elk uit een andere groep: aardrijkskunde, geschiedenis, cultuur, techniek en natuur. Binnen deze thema's worden veel traditionele vakken geïntegreerd. Denk hierbij aan Engels, begrijpend lezen, woordenschat en biologie. Er zijn in totaal twintig thema's. In een schoolloopbaan van acht jaar, volgen leerlingen dus twee keer hetzelfde thema; de tweede keer natuurlijk op een ander niveau.
Door onze manier van werken besteden we – naast rekenen & wiskunde en bewegingsonderwijs – ruime aandacht aan *alle* kerndoelen op de gebieden van Nederlands, Engels, oriëntatie op jezelf en de wereld en kunstzinnige oriëntatie. Er is dus ook veel aandacht voor bijvoorbeeld techniek, natuur, geschiedenis, aardrijkskunde, cultuur en biologie. Dat is bijzonder, zeker sinds er een overmatige aandacht is voor rekenen, begrijpend lezen en spelling, getuige een artikel in dagblad Trouw.[1]
Vanaf het niveau van ongeveer groep 4, werken leerlingen met de methode 'Alles in 1'. Deze methode werkt de thema's prachtig uit met een grote variatie in leervormen en op zes verschillende niveaus.
Deze manier van leren wordt 'integraal en adaptief onderwijs' genoemd.

Bron: http://www.deschool.nl/over-de-school/thematisch-onderwijs/

1.4 Combinatie onderwijs en kinderopvang

De scholen in het experiment verschillen van elkaar met betrekking tot de mate waarin wordt samengewerkt met de buitenschoolse opvang. Dat loopt uiteen van nauwelijks enige samenwerking tot volledige inhoudelijke integratie van onderwijs en buitenschoolse opvang. In dat laatste geval is er sprake van een integraal ontwikkelingsprogramma waarbinnen binnenschools en buitenschools leren volledig met elkaar verweven zijn. Op deze scholen zijn in onderwijstijd pedagogisch medewerkers als onderwijsassistent of leerkracht-ondersteuner werkzaam én zijn in de uren die formeel als bso-tijd gelden, ook altijd leerkrachten aanwezig. Activiteiten die in bso-tijd worden aangeboden, sluiten deels aan bij de activiteiten in onderwijstijd en vormen een verbreding of verdieping daarop.
Dit is op vier van de scholen het geval: Casa, De School, Parapluschool en Laterna Magica. Op de overige scholen is sprake van een sterke samen-werking tussen kinderopvang en onderwijs. Personeel (of althans een deel daarvan) van de kinderopvang-organisatie is ook werkzaam in het onderwijs en in kinderopvang en onderwijs wordt volgens hetzelfde concept gewerkt. In alle gevallen zijn kinderopvang en school in hetzelfde gebouw gevestigd.

Vier van de twaalf scholen hebben zelf een kinderopvangstichting opgericht. Dat betreft Bikube, Casa, De School en de Parapluschool. Twee van de andere scholen in het experiment hebben te kennen gegeven dat ze achteraf gezien zelf een kinderopvang hadden willen opzetten en op die manier

[1] Jelle de Jong."De aarde vergaat, maar we kunnen wél goed spellen'. In: *Trouw*, 07-10-2011.

onafhankelijk wilden zijn van de wil en de mogelijkheden van een externe kinderopvangorganisatie om (inhoudelijk) samen te werken.

Op twee van de scholen is er geen of nauwelijks sprake van samenwerking met kinderopvang. De Sprenge (waarvan vooralsnog geen van de leerlingen gebruikmaakt van bso) en de Sterrenschool Zevenaar.
De Sprenge heeft de afspraak gemaakt met een kinderopvangaanbieder dat deze bij de aanwezigheid van 6-8 kinderen buitenschoolse opvang in de school zal regelen.
Bij de Sterrenschool Zevenaar komt de samenwerking met de kinderopvang langzaam op gang. Het liefst zou de directeur van deze school voorschoolse en naschoolse opvang zelf ter hand nemen. Wanneer zij opnieuw een school zou mogen oprichten, zou ze gelijk met kinderopvang starten. Niet omwille van de financiën, maar omdat het zo lastig blijkt om met een andere organisatie tot inhoudelijke afstemming te komen.

Op Bikube, Sterrenschool Apeldoorn, La Res, De Ruimte, De Vliegenier en Sterrenschool Ermelo is sprake van pedagogische afstemming tussen onderwijs en bso. Er worden geen onderwijsactiviteiten ondernomen in de buitenschoolse opvang. Wel is een deel van de pedagogisch medewerkers ook werkzaam op de school als onderwijsassistent of leerkrachtondersteuner. Bikube onderscheidt zich daarbij van de andere scholen, doordat zij de kinderopvang in eigen beheer heeft. Bikube was een van de eerste scholen in Nederland die zelf buitenschoolse opvang aanbood. De directeur van Bikube is eveneens directeur van buitenschoolse opvang ’t Bijtje.

Bij de oudergesprekken die op Sterrenschool Apeldoorn gevoerd worden, is zowel inbreng vanuit het onderwijs als vanuit de bso (indien een leerling gebruikmaakt van bso). Op deze school zijn nu een manager onderwijs en een manager buitenschoolse opvang actief. In de toekomst zou men deze functies bij voorkeur integreren, waardoor één manager verantwoordelijk wordt voor zowel buitenschoolse opvang als voor het onderwijs.

Casa, De School, Laterna Magica en de Parapluschool benadrukken in hun concept dat kinderen zich overal en altijd ontwikkelen. Vanuit die visie lopen het binnenschools leren en buitenschools leren volledig in elkaar over en zijn onderwijs en buitenschoolse opvang inhoudelijk volledig geïntegreerd.

De samenwerkingsverbanden van scholen/kinderopvang variëren in het kinderopvangaanbod: Laterna Magica, Sterrenschool Apeldoorn, La Res, De Ruimte, De Vliegenier en Sterrenschool Ermelo hebben een aanbod voor nul- tot twaalfjarigen.
Laterna Magica en La Res presenteren zich naar buiten als integraal kindcentrum. In het concept Sterrenschool zijn onderwijs en opvang in principe ook geïntegreerd, maar dat blijkt in praktijk nog niet altijd het geval en zijn de samenwerkingsverbanden van onderwijs en kinderopvang die integratie nog aan het vormgeven.

Tabel 1.4 Samenwerking onderwijs en kinderopvang

	Zakelijk	Inhoudelijk	Aanbod
Bikube	In eigen beheer, directeur van school en bso	Sterke samenwerking	4-12-jarigen
Casa	In eigen beheer	Geen onderscheid tussen binnenschools en buitenschools leren	3-12-jarigen
De School	In eigen beheer	Geen onderscheid tussen binnenschools en buitenschools leren	4-12-jarigen
Laterna Magica	I.s.m. ko-organisatie, directeur van school en bso/ko is dezelfde	Geen onderscheid tussen binnenschools en buitenschools leren	0-12-jarigen
Parapluschool	Ouders beheren stichting voor ko	Geen onderscheid tussen binnenschools en buitenschools leren	3-12-jarigen
Sterrenschool Apeldoorn	I.s.m. externe ko-organisatie	Sterke samenwerking, wel onderscheid tussen binnenschools en buitenschools leren	0-12-jarigen
Sterrenschool Zevenaar	Beperkte, samenwerking met bso en kinderopvang	Beperkte, samenwerking met bso en kinderopvang	n.v.t.
Scholen 2e tranche			
La Res	I.s.m. ko-organisatie	Sterk	0-12-jarigen
De Ruimte	I.s.m. ko-organisatie	Sterk	0-12-jarigen
De Vliegenier	I.s.m. ko-organisatie	Sterk	0-12-jarigen (?)
Sterrenschool Ermelo	I.s.m. ko-organisatie	Sterk	0-12-jarigen
De Sprenge	Weinig tot geen*	Geen	n.v.t.
De Ruimte	I.s.m. ko-organisatie	Sterk	0-12-jarigen

* De Sprenge heeft wel met een ko-organisatie de afspraak gemaakt dat zij opvang in de school regelen op het moment dat er 6 tot 8 kinderen op een dag gebruikmaken van bso. Momenteel maakt geen van de leerlingen gebruik van bso.

1.5 Het leerlingaantal en klassen/groepen

De scholen die in de eerste tranche van start zijn gegaan met het experiment flexibele onderwijstijden zijn in het afgelopen jaar (in meerdere of mindere mate) gegroeid.[2] Als gevolg van die groei heeft Casa van de gemeente een extra locatie toegewezen gekregen die op enkele kilometers van de andere locatie gelegen is. Ook De School heeft in augustus 2013 een nieuw gebouw betrokken waardoor ze weer kan groeien. Sterrenschool Apeldoorn kan door

[2] Bij Bikube is het groeisaldo nog negatief omdat de instroom in groep 1 kleiner is dan de uitstroom uit groep 8. Ook Bikube ziet sinds de invoering van flexibele onderwijstijden een toename van het aantal aanmeldingen voor groep 1.

de omvang van het gebouw waarin zij nu gevestigd is niet verder groeien. Hiervoor is vooralsnog geen oplossing in zicht.

Redenen voor de beperkte groei van De School
Het voortbestaan van De School is sinds haar oprichting onzeker geweest. Aanvankelijk omdat niet duidelijk was of het werken met flexibele onderwijstijden doorgang zou kunnen vinden en vervolgens doordat zij de stichtingsnorm (het minimum vereiste aantal leerlingen) niet zou halen om bestaansrecht te houden. Om die redenen is De School tot augustus 2013 zeer terughoudend geweest met het werven van nieuwe leerlingen. De mogelijkheden tot groei werden daarnaast beperkt door het gebouw waarin De School gehuisvest was. In dit gebouw mogen maximaal 70 leerlingen worden gehuisvest. Alhoewel het voortbestaan van De School tot ver in het schooljaar 2012-2013 onzeker was, heeft geen van de zittende ouders om die reden hun kind naar een andere school laten gaan. Het voortbestaan van De School is inmiddels veiliggesteld door middel van een fusie.

Bikube is de enige experimentschool die ook in het derde jaar van het experiment nog volgens een jaarklassensysteem werkt. De overige experimentscholen werken met bouwen. De Parapluschool heeft tot nog toe alleen leerlingen in de onderbouw gehad. Casa beschikt tot nog toe alleen over een onderbouw en een gecombineerde middenbouw/bovenbouw (met daarin 21 bovenbouwleerlingen). De School, Laterna Magica, Sterrenschool Apeldoorn en Sterrenschool Zevenaar hebben een onderbouw, middenbouw en bovenbouw. De Vliegenier werkt volgens een groepsindeling die is gebaseerd op het Daltonconcept. De Ruimte werkt (vooralsnog) met twee units.

Tabel 1.5 Organisatie onderwijs en leerlingenaantal

	Aantal leerlingen 1e meting	Aantal leerlingen 2e meting	Aantal leerlingen 3e meting
Bikube	178	180	162
Casa	65	120	173
De School	54	70	80
Laterna Magica	232	500*	
Parapluschool	26	31	40
Sterrenschool Apeldoorn	85	128	140
Sterrenschool Zevenaar	75	106	115
Scholen 2e tranche			
La Res[3]		165	163
De Ruimte		37	95
De Vliegenier		124	165
Sterrenschool Ermelo		44	59
De Sprenge		42	53

* Aanvang schooljaar 2013-2014.

[3] La Res werkt in de ochtenden nog volgens het leerlingjaarklassensysteem en werkt dan aan de reguliere vakken. In het middagprogramma wordt in de units gewerkt aan de zaakvakken.

1.6 Personeel en gebouw

Vijf van de twaalf experimentscholen zijn vanaf hun ontstaan begonnen met het aanbieden flexibele onderwijstijden. Deze vijf scholen, Casa, De School, Sterrenschool Zevenaar, de Parapluschool en De Ruimte, hebben een onderwijs-, dan wel schoolconcept uitgebouwd en daar personeel bij gezocht. Al het personeel dat op deze scholen aan het werk is gegaan, heeft dus de overstap van een andere school of kinderopvangorganisatie naar de experimentschool gemaakt.

Op een deel van de bestaande scholen die zijn overgestapt naar flexibele onderwijstijden heeft het zittend personeel opnieuw moeten solliciteren indien zij meewilden in het nieuwe concept. Dat nieuwe concept omvatte niet alleen de invoering van flexibele tijden, maar ook een andere organisatie van het onderwijs waarbij individuele leerlijnen en differentiatie centraal staan (zie verder ook hoofdstuk 3). Vaak is een deel van het zittend personeel meegegaan in het nieuwe concept en zijn gedeeltelijk mensen van buitenaf (maar wel al werkzaam voor hetzelfde bestuur) aangenomen. Een groot deel van deze mensen heeft dus wel opnieuw gesolliciteerd, maar is feitelijk op dezelfde school (of hetzelfde bestuur) blijven werken als zij daarvoor ook al deden.

Het invoeren van flexibele onderwijstijden heeft daarmee een grote impact op individuele personeelsleden en de samenstelling van het team gehad. Die impact is er op sommige scholen nog steeds als gevolg van de snelle groei, die ertoe leidt dat er niet alleen aanwas is van nieuwe leerlingen, maar ook van personeel. In hoofdstuk 6 presenteren we de resultaten van de enquête die onder het personeel is gehouden. Bij de bespreking van de resultaten houden we nadrukkelijk rekening met de verschillende keuzes en uitgangssituaties van de scholen bij de implementatie van flexibele onderwijstijden met betrekking tot het personeel.

Een ander punt waarop de experimentscholen sterk van elkaar verschillen, betreft hun huisvesting. Drie van de twaalf scholen zijn in een nieuw gebouw gestart dat geheel op hun wensen en op het schoolconcept is afgestemd. Dit betreft Laterna Magica, Sterrenschool Zevenaar en De Vliegenier. De Ruimte is nog bezig met nieuwbouw en wordt op termijn gehuisvest in een gebouw dat geheel op de eigen wensen is afgestemd. La Res is inmiddels terugverhuisd naar de op haar wensen afgestemde verbouwde school en Casa en De School zijn beiden (deels) verhuisd naar een gebouw dat is aangepast aan de wijze waarop zij het onderwijs vormgeven. De overige scholen zijn gehuisvest in een gebouw dat niet geheel is afgestemd op hun schoolconcept. Op een deel van de scholen is dit vooralsnog geen probleem. Sterrenschool Apeldoorn heeft wel een probleem, omdat zij in het huidige schoolgebouw niet verder kan groeien.

Tabel 1.6 Achtergrond van de scholen in het experiment: personeel en huisvesting

	Verandering in personeel	Nieuw gebouw
Scholen 1e tranche		
Bikube	Ongewijzigd	Nee (in bestaand schoolgebouw)
Casa	Nieuw	Nee (in bestaand schoolgebouw)
De School	Nieuw	Nee, begonnen in oude kerk. Per augustus 2013 verhuisd naar bestaande MFA afgestemd op wensen.
Laterna Magica	N.v.t.[4]	Ja (MFA)
Parapluschool	Nieuw	Nee (bestaande school)
Sterrenschool Apeldoorn	Ja	Nee (in bestaande school)
Sterrenschool Zevenaar	Nieuw	Ja (nieuwbouw, samen met andere school)
Scholen 2e tranche		
La Res	Ja	Nee, maar bestaande schoolgebouw is door middel van grondige verbouwd sinds 2014 volledig afgestemd op wensen)
De Ruimte	Nieuw	In een tijdelijke ruimte gehuisvest nieuwbouw in aanbouw
De Sprenge	Nee	Nee (bestaand schoolgebouw recent verbouwd)
De Vliegenier	Nee*	Ja, multifunctionele accommodatie
Sterrenschool Ermelo	Deels**	Nee (bestaand schoolgebouw)

* Enige tijd voor de invoering van flexibilisering van onderwijstijden is Sterrenschool De Vliegenier overgestapt op het Daltonconcept. Die overstap is wel gepaard gegaan met het opnieuw solliciteren van zittend personeel. Dat is niet opnieuw gebeurd bij de invoering van flexibele onderwijstijden.

** Voor de overgang naar de Sterrenschool is een procedure gestart voor het werven van personeel. Alleen zittend personeel heeft gereageerd. Van het zittend personeel zijn uiteindelijk vier leerkrachten meegegaan naar het nieuwe concept.

[4] Laterna Magica is nog niet overgegaan op het invoeren van flexibele onderwijstijden.

2 FLEXIBILISERING ONDERWIJSTIJDEN

2.1 Inleiding

Met de toelating tot het experiment flexibilisering onderwijstijd kregen experimentscholen de mogelijkheid om onderwijs dat gedurende de reguliere zomervakantie wordt aangeboden mee te tellen als onderwijstijd. Daarnaast mogen zij meer dan zeven vierdaagse schoolweken bieden.
In dit hoofdstuk beschrijven we de flexibiliteit in onderwijstijd die de experimentscholen bieden. We spreken in dit hoofdstuk steeds over elf in plaats van twaalf experimentscholen, omdat een van de scholen die is toegelaten tot het experiment, Laterna Magica, uiteindelijk geen gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheid om flexibele onderwijstijd te bieden.

2.2 Geboden flexibiliteit in onderwijstijden

2.2.1 Onderwijs in de zomervakantie

Alle elf experimentscholen bieden gedurende een of meer weken van de reguliere zomervakantie de mogelijkheid om onderwijs te volgen. Ook in veel andere (reguliere) schoolvakanties bieden de experimentscholen hun leerlingen de mogelijkheid om naar school te gaan. Het aantal weken dat de experimentscholen onderwijs bieden, loopt uiteen van 42 tot 50 weken.

Een deel van de scholen bouwt het aanbod van het aantal weken onderwijs langzaam op. Daarbij wordt zoveel mogelijk aangesloten bij de behoefte van ouders/leerlingen.

2.2.2 Vierdaagse schoolweek

Twee van de elf experimentscholen bieden ouders/leerlingen expliciet de mogelijkheid om een vierdaagse schoolweek te volgen. Leerlingen die een vierdaagse schoolweek kiezen, krijgen een groter aantal uren les per dag. Per week krijgen zij evenveel uren onderwijs als leerlingen met een vijfdaagse schoolweek. Op twee andere scholen is het impliciet mogelijk om vierdaagse schoolweken te hebben als gevolg van een flexibel aantal uren onderwijs per dag als gevolg van flexibele begin- en eindtijden.

2.2.3 Overige vormen van flexibiliteit: flexibele begin- en eindtijden

Drie van de elf experimentscholen bieden de leerlingen flexibiliteit in de begin- en eindtijd. Op twee van deze scholen (Sterrenschool Zevenaar en Sterrenschool Ermelo) kunnen leerlingen om 8.00, 8.30 of 9.00 uur beginnen. Dat wordt voor een bepaalde periode vastgelegd. Datzelfde geldt voor de

eindtijd die om 14.00, 14.30 of 15.00 uur kan zijn. Tussen 9.00 en 14.00 uur zijn op die scholen alle leerlingen die niet vrij zijn op school.
Op de derde school (De School) kunnen leerlingen tussen 8.00 en 10.00 uur vrij inlopen, en tussen 12.00 en 14.00 uur vrij inlopen. Dit wordt niet op voorhand vastgelegd. Er zijn twee blokken op de dag waarop geen vrije inloop mogelijk is. Het blok van 10.00 tot 12.00 uur, en het blok van 14.00 tot 16.00 uur. Tijdens het blok van 14.00 tot 16.00 uur kunnen alleen kinderen met flexibele onderwijstijden op school zijn. Op de schooldagen (buiten de reguliere schoolvakanties) tussen 10.00 en 12.00 uur zijn de meeste leerlingen op school: alle kinderen met een basispakket en een groot deel van de kinderen met flexibele onderwijstijden.

Op de scholen die werken met flexibele begin- en eindtijden kan er daarmee variatie zijn:
- gedurende de week in het aantal uren onderwijs dat een leerling per dag ontvangt (de leerling gaat bijvoorbeeld op maandag, dinsdag en woensdag van 8.30 tot 14.30 uur naar school, en op donderdag en vrijdag van 9.00 tot 14.00 uur;
- in het aantal uren onderwijs per leerling per dag;
- in het aantal leerlingen in de school tussen de variabele begintijden (bijvoorbeeld tussen 8.00 en 9.00 uur) en de variabele eindtijden (bijvoorbeeld tussen 14.00 en 15.00 uur).

Op een van de drie scholen die met flexibele begin- en eindtijden werkt, kan expliciet de keuze voor een vierdaagse schoolweek worden gemaakt. Op de twee andere scholen is dit als gevolg van de flexibiliteit op de dag ook een mogelijkheid, maar wordt die mogelijkheid niet expliciet gepresenteerd.

Verschillende andere scholen die deel uitmaken van het experiment overwegen om op termijn ook met flexibele begin- en eindtijden te gaan werken.

2.2.4 Overige vormen van flexibiliteit: compensatiedagen/extra onderwijstijd

De meeste experimentscholen bieden de leerlingen structureel meer onderwijs dan de verplichte 940 uur op jaarbasis. De meeste scholen geven de mogelijkheid dit overschot te compenseren en bieden daarmee extra flexibiliteit. Een aantal scholen stelt deze compensatie verplicht, op een aantal andere scholen is het opnemen van compensatiedagen facultatief. Op de scholen waar het opnemen van compensatiedagen facultatief is, kunnen leerlingen dus meer dan 940 uur onderwijs volgen.

2.2.5 Verschillende modellen

Uit het overzicht dat in tabel 2.1 geboden wordt, blijkt dat de vormen van flexibiliteit die geboden worden, per school verschillen. De School biedt, gelet op de verschillende vormen van flexibiliteit en het aantal weken dat onderwijs

wordt geboden, de meeste flexibiliteit. Basisschool La Res biedt vooralsnog de minste flexibiliteit.
De meest geboden vorm van flexibiliteit op de experimentscholen is flexibiliteit door het jaar, ofwel de mogelijkheid om in reguliere schoolvakanties onderwijs te volgen en buiten reguliere schoolvakanties vrij te plannen. Het aantal weken onderwijs dat op de experimentscholen wordt aangeboden, loopt uiteen van 42 tot 50 weken. Een van de twee scholen die gedurende de reguliere schoolvakanties het minste onderwijsaanbod heeft, biedt desalniettemin veel mogelijkheid tot flexibiliteit door middel van compensatiedagen. Als gevolg van de flexibiliteit die op de dag wordt geboden, is het daar mogelijk om buiten de reguliere schoolvakanties te veel gemaakte onderwijsuren te compenseren (zie onderstaand kader). Het aantal compensatiedagen kan oplopen tot maximaal twaalf per jaar.

Tabel 2.1 Flexibiliteit

	Op de dag	In de week	In het jaar	Aantal weken onderwijsaanbod
Scholen 1e tranche				
Bikube	Nee	Nee	Ja	46 weken
Casa	Nee	Nee	Ja	50 weken
De School	Ja	Ja	Ja	50 weken
Parapluschool	Nee	Nee	Ja	50 weken
Sterrenschool Apeldoorn	Nee	Ja 4 of 5 daags	Ja	50 weken
Sterrenschool Zevenaar	Ja	Ja, 4 of 5 daags	Ja (beperkt)	42 weken
Scholen 2e tranche				
La Res	Nee	Nee	Ja (nog zeer beperkt)	42 weken
De Ruimte	Nee	Nee	Ja	46 weken
De Sprenge**	Nee	Nee	Ja	45 weken
De Vliegenier	Nee	Nee	Ja	49 weken
Sterrenschool Ermelo	Ja	Nee*	Ja (nog beperkt)	42 weken

* Vierdaagse schoolweek wordt niet expliciet aangeboden, maar kan in praktijk wel.
** Afhankelijk van behoefte van ouder/leerlingen.

2.2.6 Flexibiliteit mag, maar moet niet

Voor bijna alle experimentscholen, behalve de Parapluschool, geldt dat de ouders ook kunnen kiezen voor de mogelijkheid om geen gebruik te maken van flexibele onderwijstijden. De scholen bieden veelal de keuze tussen een basisarrangement met reguliere schoolvakanties en een of meer flexibele arrangementen. Op sommige van deze scholen kunnen of moeten ouders die geen gebruikmaken van een flexibel arrangement, wel een aantal compensatiedagen opnemen.
Op drie van de elf scholen kiezen ouders niet al aan het begin van het jaar of zij gebruik willen maken van flexibele of reguliere onderwijstijden, maar wordt dit per periode of per vakantie bekeken. Het gaat hierbij om Bikube en La Res

en feitelijk ook De Sprenge. Op deze scholen wordt per reguliere vakantie bekeken of er kinderen zijn die onderwijs willen ontvangen of moeten in verband met eerder buiten de reguliere vakantie opgenomen vrije dagen.

2.2.7 Flexibiliteit en kinderopvang

Op een aantal scholen kan alleen gebruik worden gemaakt van flexibele onderwijstijden wanneer er buitenschoolse opvang wordt afgenomen. Dat betreft de Parapluschool, Casa en De School. In het geval van de Parapluschool betekent dat, dat alleen kinderen die gebruikmaken van buitenschoolse opvang onderwijs kunnen volgen. Deze constructie is wettelijk niet toegestaan aangezien er op deze manier sprake is van een verplichte ouderbijdrage in plaats van een vrijwillige ouderbijdrage. De Inspectie heeft hier dan ook op gehandhaafd (zie ook hoofdstuk 7). Op Casa en De School zijn ook kinderen die geen gebruik maken van buitenschoolse opvang welkom om onderwijs aan deze scholen te volgen. Zij kunnen alleen geen gebruik maken van een flexibel onderwijstijdenarrangement. Deze constructie is wettelijk wel toegestaan.

Tabel 2.2 Arrangementen

	Basis arrangement	Aantal flexibele arrangementen	Is afname van bso vereist voor gebruik flexibele arrangementen?
Scholen 1e tranche			
Bikube	Regulier	1	Nee
Casa	5-gelijkedagen	1	Ja
De School	5-gelijkedagen	1	Ja
Parapluschool	5-gelijkedagen	4	Ja
Sterrenschool Apeldoorn	5-gelijkedagen	3	Nee
Sterrenschool Zevenaar	5-gelijkedagen	4	Nee
Scholen 2e tranche			
La Res	5-gelijkedagen	1	Nee
De Ruimte	5-gelijkedagen	1	Nee
De Sprenge	Regulier	1	Nee
De Vliegenier	5-gelijkedagen	1	Nee
Sterrenschool Ermelo	5-gelijkedagen	3	Nee

2.2.8 Flexibiliteit is in ontwikkeling

Een deel van de experimentscholen wil op termijn nog meer of andere vormen van flexibiliteit gaan bieden of overweegt om dat op de langere termijn te gaan doen. Een van de experimentscholen, Laterna Magica, heeft gedurende het experiment geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om flexibele onderwijstijd aan te bieden. In het tweede jaar van het experiment heeft

Laterna Magica overwogen om de zomervakantie in plaats van zes, vier weken te laten duren en die twee weken vakantie op een ander moment in het jaar aan te bieden. Dit IKC zou er in dat geval niet toe overgaan om gedurende meer weken per jaar onderwijs te gaan bieden, zoals de andere experimentscholen wel hebben gedaan. Feitelijk zou de leerlingen daarmee ook geen flexibiliteit worden geboden, omdat er geen keuze-element in zit. Uiteindelijk heeft het IKC ervoor gekozen ook dat niet te doen, maar prioriteit te geven aan het verder uitbouwen van haar onderwijs/IKC-concept.

2.3 Het gebruik van flexibele onderwijstijden

Lang niet alle ouders van de kinderen die naar een experimentschool gaan, maken gebruik van de mogelijkheid tot flexibele schooltijden. De meerderheid van de ouders met een kind op een experimentschool kiest wel voor een flexibel arrangement. Overigens zegt de keuze voor een flexibel experiment nog niets over de mate waarin van die flexibiliteit gebruik wordt gemaakt. Als een leerling voor een flexibel experiment heeft gekozen, wil dat niet zeggen dat deze leerling altijd in reguliere schoolvakanties op school is en buiten de reguliere schoolvakanties op vakantie gaat. De directie van De Sprenge bijvoorbeeld, heeft de ouders aangeraden om voor een flexibel pakket te kiezen, zodat zij in ieder geval de mogelijkheid hebben om af te wijken van de reguliere vakanties. Daar wordt nog beperkt invulling aan gegeven.
Op verschillende scholen is het percentage kinderen in de onderbouw dat gebruikmaakt van een flexibel pakket groter dan het percentage kinderen in de bovenbouw. Dat geldt met name voor de scholen die zijn overgestapt van reguliere onderwijstijd naar flexibele onderwijstijd.
De mogelijkheden om gebruik te maken of invulling te geven aan flexibele onderwijstijden zijn bijvoorbeeld begrensd als ouders ook kinderen hebben in het voortgezet onderwijs.
Ook de scholen stellen soms als voorwaarde voor het bieden van onderwijs in reguliere schoolvakanties dat een minimum aantal leerlingen aanwezig moet zijn omdat het anders te duur wordt. De Sterrenschool Zevenaar hanteert daarbij als ondergrens dat tien procent van de leerlingen aanwezig is. Op grond van die ondergrens biedt die school wel onderwijs gedurende de eerste en de laatste week van de reguliere zomervakantie van 2013/2014, maar bleek onderwijs in de voorjaarsvakantie van dat schooljaar niet te realiseren.

Verschillende scholen meldden dat ouders (aanvankelijk) moeten wennen aan de mogelijkheid om hun vakanties zelf in te plannen, of daar moeite mee hebben. Dit wordt niet op alle scholen herkend en kwam in het laatste jaar van deze monitor minder sterk naar voren dan in de voorgaande jaren.

Tabel 2.2 Gebruik van arrangementen 2014

	Basis-arrangement	Flexibel arrangement
Scholen 1e tranche		
Bikube	n.v.t.	n.v.t.*
Casa	20%	60%
De School	25%	75%
Parapluschool	n.v.t.	100%
Sterrenschool Apeldoorn	24%	76%**
Sterrenschool Zevenaar	2%	98%
Scholen 2e tranche		
La Res	n.v.t.	n.v.t.***
De Ruimte	n.v.t.	n.v.t.*
De Sprenge	n.v.t.	n.v.t.*
De Vliegenier	55%	45%
Sterrenschool Ermelo	2%	98%

* Per reguliere schoolvakantie wordt geïnventariseerd of er voldoende belangstelling is voor onderwijs.

** Dit is het percentage van 2013, het aantal leerlingen dat gebruikmaakt van een flexibel arrangement is volgens de Sterrenschool Apeldoorn toegenomen, maar er is geen exact percentage genoemd.

*** Op La Res wordt alleen in de eerste en de laatste week van de reguliere zomervakantie onderwijs aangeboden. Leerlingen die daarvan gebruikmaken hebben 18 compensatiedagen. Leerlingen die daar niet voor kiezen, hebben 8 compensatiedagen gedurende het schooljaar.

2.4 Flexibilisering van de hoeveelheid onderwijstijd

Het experiment flexibilisering onderwijstijd maakt het mogelijk om de tijden waarop het onderwijs wordt aangeboden anders in te richten. Daarmee verandert echter niets aan de minimale hoeveelheid onderwijstijd die leerlingen per jaar dienen te ontvangen. Een van de onderzoeksvragen in de monitor van het experiment is dan ook of de leerlingen van de experiment-scholen wel het wettelijk vereiste aantal uren onderwijs ontvangen.
De experimentscholen bieden allemaal ten minste 42 weken onderwijs per jaar. Sommigen bieden zelfs meer dan 50 weken onderwijs. Het is niet de bedoeling dat de leerlingen van deze scholen 50 weken onderwijs volgen.

In het eerste jaar van het experiment is er veel discussie geweest over de compensatiedagen tussen de experimentscholen, de Inspectie van het Onderwijs, leerplichtambtenaren en het ministerie van OCW. Het experiment biedt de scholen geen ruimte om zich te onttrekken aan de wettelijk verplichte hoeveelheid onderwijs die leerlingen moeten volgen. De experimentscholen hebben op basis van hun administraties kunnen aantonen dat zij wel degelijk aan de minimale onderwijstijd voldoen. Leerlingen van de experimentscholen ontvangen (in sommige gevallen) meer uren onderwijs dan wettelijk is verplicht.

Tabel 2.3 Aantal uren les

	Per dag	Per week	Per jaar
Scholen eerste tranche			
Bikube	Groep 1 t/m 4 woe: 3,25 uur Groep 1 t/m 4 overig: 5 uur Groep 5 t/m 8 woe: 3,75 uur Groep 5 t/m 8 overig: 5,5 uur	Groep 1 t/m 4 23,25 uur Groep 5 t/m 8 25,75 uur	Gemiddeld 940 uur per jaar (groep 1 t/m 8)
Casa	Basispakket: 5 uur per dag Totaalpakket: minimaal 5 uur per dag	Basispakket: 25 uur Totaalpakket: minimaal 25 uur	Minimaal 940 uur
De School	Basispakket: 5 uur per dag Totaalpakket: flexibel	Basispakket: 25 uur Totaalpakket: flexibel	Minimaal 940 uur
Parapluschool	5,5 uur per dag	27,5 uur per week	Minimaal 940 uur
Sterrenschool Apeldoorn	4-daags arr: 6,25 uur 5-daags arr: 5 uur	25 uur per week	Min 940 max. 970
Sterrenschool Zevenaar	Minimaal 5 uur per dag maximaal 6,25 uur per dag	Minimaal 25 uur per week, maximaal 26,5 uur per week	Min 940
La Res	5 uur	25	980 maximaal en 940 minimaal
De Ruimte	5 uur en 15 minuten	26,25 uur	Minimaal 960 uur
De Sprenge	Ma, di, do, vrij 5,5 uur en wo 3,75 uur	25,75 uur	980 uur minimaal
De Vliegenier	5 uur	25 uur per week	940 minimaal 970 maximaal
Sterrenschool Ermelo	Gemiddeld minimaal 5 uur per dag, maximaal 6,25 per dag	Minimaal 25 uur per week, maximaal 31,25 uur	975 uur

3 DE ORGANISATIE VAN FLEXIBELE ONDERWIJSTIJDEN

3.1 Inleiding

Het invoeren van flexibele onderwijstijden vraagt om verschillende aanpassingen in de schoolorganisatie en de organisatie van het onderwijs. Die aanpassingen betreffen de administratie van de aan- en afwezigheid van leerlingen, de flexibele inzet van het personeel, het anders verdelen van kosten of het genereren van extra inkomsten en de flexibilisering van het onderwijs aan de leerlingen. We gaan in dit hoofdstuk in op de organisatorische aspecten. De onderwijsinhoudelijke aspecten staan beschreven in hoofdstuk 7 over kwaliteit.
In dit hoofdstuk gaan we daarnaast in op de gevolgen die het experiment voor de scholen heeft gehad in het bijzonder op het fenomeen groei door zij-instroom en op externe factoren die van invloed zijn geweest op het verloop van het experiment, in het bijzonder krimp, de dalende vraag naar kinderopvang en bestuurswisselingen.

3.2 Administreren en bepalen van aan- en afwezigheid

Wanneer reguliere onderwijstijden gehanteerd worden, zijn in principe alle leerlingen op dezelfde momenten op school. Van leerlingen die op schooldagen niet aanwezig zijn, moet geregistreerd worden of zij al dan niet geoorloofd afwezig zijn. Wanneer met flexibele onderwijstijden gewerkt wordt, maakt de school per leerling afspraken over wanneer deze onderwijs volgt. De hoeveelheid onderwijs die gevolgd moet worden ligt op voorhand vast. De momenten waarop het onderwijs gevolgd moet worden, zijn nader in te vullen.

Door afspraken te maken met de leerlingen over wanneer zij aanwezig zijn en deze vast te leggen, ontstaat per leerling een overzicht van de uren waarop de leerling aanwezig moet zijn. Bij de scholen die werken met flexibele onderwijstijden staat niet de administratie van de *afwezigheid* maar de administratie van de a*anwezigheid* centraal. Per leerling wordt bijgehouden wanneer deze aanwezig moet zijn en is en wanneer de leerling geoorloofd/ dan wel ongeoorloofd afwezig is. Per leerling ontstaat zo een nauwkeurig overzicht van het aantal uren onderwijs dat het heeft gevolgd.

De frequentie waarmee de scholen afspraken maken met de ouders varieert van per vakantie, tot eens per tien weken, tot eens per kwartaal, tot (meestal) eens per halfjaar. Dit betreft vooral de langere periodes van afwezigheid. Compensatiedagen kunnen meestal zeer kort van tevoren worden gepland.

Bij het maken van de afspraken houden de scholen nadrukkelijk het belang van de leerlingen in het oog. Op verschillende scholen is het voorgekomen dat

een leerling niet goed bleek te gedijen bij bijvoorbeeld schooldagen tot 15.00 uur. De scholen treden dan in overleg met de ouders en de ervaring is dat die altijd meegaan met het advies dat de school geeft. Overigens zou de school, mochten ouders niet willen meegaan met het advies, in dezen het laatste woord hebben. Deze situatie heeft zich niet voorgedaan. Ouders gaan volgens de scholen vrijwel altijd zeer zorgvuldig om met het plannen van vakanties, maar ook van compensatiedagen.

Het maken van de afspraken met ouders is arbeidsintensief. Een deel van de scholen die de afspraken per kwartaal maakt, wil ertoe over gaan de afspraken eens per halfjaar te maken. Verschillende scholen hebben de ervaring dat een deel van de ouders het moeilijk vindt om de vrije dagen ver vooruit te plannen. Dat lijkt vooral een aanloopprobleem te zijn.

De inzet van ICT
Een deel van de scholen legt de afspraken digitaal vast. De Sterrenschool Apeldoorn heeft een digitale aan- en afwezigheidsregistratie ontwikkeld, die door een aantal andere experimentscholen is overgenomen. Andere scholen gebruiken administratiesystemen uit de kinderopvang of houden een administratie op papier bij.

3.3 Flexibele inzet van het personeel

De flexibilisering van onderwijstijd vraagt om een flexibele inzet van het personeel. Welke en hoeveel flexibiliteit van het personeel gevraagd wordt, is afhankelijk van de flexibiliteit in onderwijstijd die op een school geboden wordt.

Op De School, die het meeste flexibiliteit van alle experimentscholen biedt, heeft het personeel geen vaste werktijden en geen vaste werkdagen. Er wordt soms tijdelijk een uitzondering gemaakt op de regel dat er geen sprake kan zijn van een vaste vrije dag, bijvoorbeeld als iemand naast zijn werk een opleiding volgt. De School heeft in het verleden personeel zien vertrekken vanwege het feit dat het onmogelijk was om een vaste vrije dag te krijgen.

Op scholen waar geen flexibiliteit op de dag wordt geboden en er alleen flexibiliteit bestaat in het volgen van onderwijs in reguliere schoolvakanties, zijn de mogelijkheden om het personeel flexibel in te roosteren beperkter. Voor onderwijspersoneel dat in de reguliere schoolvakanties onderwijs geeft en buiten de reguliere schoolvakanties op vakantie gaat, moet op die scholen vaker een vervanger worden ingezet.

3.4 Kosten, kostenbesparingen en bekostiging

3.4.1 Kosten

Kost het bieden van flexibele onderwijstijd meer dan reguliere onderwijstijd?
Een belangrijke vraag waarop antwoord verkregen moet worden met het experiment flexibilisering onderwijstijd is of de flexibilisering van onderwijstijd de scholen extra geld kost.
Flexibilisering van onderwijstijd komt erop neer dat de scholen die daarmee werken gedurende meer weken in het jaar geopend zijn en onderwijs bieden (zie hoofdstuk 2). Dat zou logischerwijs gepaard moeten gaan met hogere kosten van personeel, maar bijvoorbeeld ook met hogere energiekosten. De flexibilisering betekent echter ook dat personeel flexibel ingeroosterd kan worden en dus niet op ieder moment dat de school geopend is, aanwezig hoeft te zijn. Het aantal kinderen op school varieert immers van uur tot uur, dag tot dag en week tot week.

Of en hoeveel extra kosten er gemoeid zijn met het aanbieden van flexibele onderwijstijd is van tal van factoren afhankelijk waardoor het niet mogelijk is daarop een eenduidig antwoord te geven. De belangrijkste kostenbepalende factoren zijn:
- het aantal leerlingen dat gebruikmaakt van onderwijs in de reguliere schoolvakanties/leerkracht leerlingratio;
- de hoeveelheid flexibiliteit die geboden wordt (zie hoofdstuk 2);
- de opbouw van het personeelsbestand (zie hoofdstuk 1);
- de werktijdfactoren van het personeel.

3.4.2 Kostenbesparingen

Verschillende scholen hebben maatregelen genomen om de extra kosten ten gevolge van de invoering van flexibele onderwijstijden te beperken. Omdat het grootste deel van de schoolbudgetten wordt besteed aan kosten voor personeel doen zich op dit terrein de meeste mogelijkheden voor kostenbesparingen voor, zoals:
- De samenstelling van het personeelsbestand (er wordt meer gebruik-gemaakt van onderwijsassistenten en leerkrachtondersteuners, waardoor er minder leerkrachten hoeven te worden ingezet (zie ook hoofdstuk 1). Er zijn grote verschillen tussen de samenstelling van het personeelsbestand van de scholen. Op De School zijn bijvoorbeeld twee onderwijsassistenten en elf leerkrachten werkzaam. Op de Sterrenschool Apeldoorn wordt 5,5 fte vervuld door leerkracht-ondersteuners en eveneens 5,5 fte door leerkrachten.

- De organisatie-eenheden (units in plaats van jaarklassensysteem). Op alle experimentscholen behalve Bikube wordt gewerkt met units. In het Sterrenschoolconcept is het werken in units en met de inzet van onderwijsassistenten en leerkrachtondersteuners nadrukkelijk bedoeld als

manier om binnen de lumpsumvergoeding flexibele onderwijstijd te kunnen aanbieden. Op een deel van de Sterrenscholen is het werken in units vooralsnog vooral een gevolg van de beperkte omvang van de school (zoals bijvoorbeeld bij Sterrenschool Ermelo en Sterrenschool De Sprenge).Het werken in units op de Casaschool komt op de eerste plaats het voort uit een onderwijsconcept (Montessori). De units zijn meestal samengesteld op basis van de indeling onderbouw, middenbouw, bovenbouw. De omvang en de samenstelling van de units verschilt per school en hangt mede samen met het aantal leerlingen.

Sterrenschool Apeldoorn werkt in het schooljaar 2013-2014 met 4 units:
unit 1 met 43 leerlingen op groep 1-2 niveau;
unit 2 met 22 leerlingen op groep 3 niveau;
unit 3, met 30 leerlingen op groep 4-5 niveau;
unit 4, met 42 leerlingen op groep 6,7,en 8 niveau.

De Sprenge werkt in het schooljaar 2013-2014 met 3 units:
onderbouw groep 1 en 2 met 13 leerlingen;
middenbouw, groep 3, 4 en 5 met 16 leerlingen;
bovenbouw, groep 6, 7 en 8 met 24 leerlingen.

- Het roosteren van personeel (in het bijzonder De School en Sterrenschool Zevenaar). Doordat het aantal aanwezige kinderen per dag of per uur van de dag varieert, varieert ook de benodigde aantal personeelsleden. Door niet meer personeel in te plannen dan nodig is, wordt efficiënter omgegaan met de personeelskosten.

Akkoord decentraal georganiseerd overleg
Niet onbelangrijk bij het beperken van de extra kosten is het akkoord dat is gesloten tussen de experimentscholen en de vakbonden in een decentraal georganiseerd overleg (DGO). Als gevolg van dat akkoord kan het onderwijspersoneel flexibeler worden ingezet dan volgens de huidige onderwijs-cao mogelijk is. Dat akkoord wijkt op het punt van de vakantiedagen af van de reguliere onderwijs-cao. Kern van de gemaakte afspraken in het DGO is dat een werknemer met een volledig dienstverband (1659 uur per jaar) recht heeft op 500 uur vakantieverlof inclusief de feestdagen. Deeltijders bouwen vakantie-uren naar rato op. Op verzoek van de werknemer, en voor zover de werkzaamheden aan de instelling dat toelaten, wordt het vakantieverlof ononderbroken verleend. De werknemer heeft in ieder geval recht op vier weken ononderbroken vakantieverlof. De werkgever kan de werknemer verplichten voor maximaal twee weken vakantieverlof op te nemen in de periode waarin de school geen onderwijs verzorgt.

- Alleen onderwijs bieden in reguliere schoolvakanties als daarvoor voldoende belangstelling is. Voor ‘voldoende belangstelling’ zijn niet op alle scholen vooraf harde criteria gesteld. Alleen de Sterrenschool Zevenaar heeft op grond van wat financieel haalbaar is een duidelijke grens getrokken bij tien procent van de leerlingen.

Redenen van Laterna Magica om zich terug te trekken uit het experiment flexibele onderwijstijden

Laterna Magica is uiteindelijk niet overgegaan tot het invoeren van flexibele onderwijstijden en heeft zich teruggetrokken uit het experiment. De belangrijkste reden daarvoor is gelegen in opvattingen over de relatie tussen onderwijskwaliteit en personeel.

Laterna Magica ziet het personeel als de belangrijkste factor bij het bieden van een hoge onderwijskwaliteit. De onderwijskwaliteit wordt in haar visie het best gewaarborgd door te werken met personeel op hbo- en wo-niveau (in het onderwijs én in de kinderopvang). Vanuit die visie is het niet mogelijk om de vereiste kostenbesparing voor een ruimer onderwijsaanbod te realiseren uit een personeelsbestand met relatief meer werknemers op mbo-niveau.
Het IKC heeft nog wel overwogen om de vakanties op een andere manier te gaan spreiden, zodat er in de zomervakantie niet langer een onderwijsperiode van zes weken maar van bijvoorbeeld vier weken zou ontstaan. Dat zou de onderwijskwaliteit ten goede komen omdat kwetsbare kinderen dan minder verlies van kennis en vaardigheden hebben, is ook uit verschillende wetenschappelijke publicaties gebleken. Uiteindelijk is besloten daartoe nog niet over te gaan en de prioriteit te leggen bij de verdere uitbouw van het onderwijsconcept. Zie voor meer informatie www.obslaternamagica.nl en voor de beoordeling van het onderwijs op de school http://www.obslaternamagica.nl/corp/downloads/1981.pdf.

- Scholen die sterk samenwerken of die volledig geïntegreerd zijn met de buitenschoolse opvang zien dat zij op die manier kunnen besparen op de kosten. Het gaat dan vooral om de kosten voor ruimte en meubilair en materialen die één in plaats van twee keer aangeschaft hoeven te worden. Overigens heeft de samenwerking met de kinderopvang op La Res juist geleid tot extra kosten.[1]

  Consent, het bestuur waar basisschool La Res onder valt, werkt nauw samen met Stichting Kinderopvang Enschede. Een aantal pedagogisch medewerkers van de buitenschoolse opvang die in hetzelfde gebouw als basisschool La Res gesitueerd is, werkt op detacheringsbasis als klassenassistent op de basisschool. Daar zijn hoge kosten aan verbonden als gevolg van het btw-tarief van 21% dat hiervoor geldt.

- Gebruikmaken van kosteloze ondersteuning van bijvoorbeeld stagiaires en gesubsidieerde arbeid. Op bijvoorbeeld de Sterrenschool Zevenaar lopen veel studenten stage waaronder twee lio's (leraren in opleiding), een student pedagogiek, een student van de opleiding voor onderwijsassistent, studenten van de pabo en een student toegepaste psychologie. De aanwezigheid van deze studenten varieert van een dag per week tot vrijwel fulltime. Deze school kan hierdoor veel meer werk laten doen, dan zij

.

alleen met het beschikbare aantal fte kan uitvoeren. Het gaat daarbij uiteraard niet om lesgevende taken, maar om bijvoorbeeld het laten uitzoeken van zaken die betrekking hebben op de leerlijn taal.

3.4.3 Bekostiging

Voorafgaand aan de invoering van de flexibilisering van onderwijstijd hebben de meeste besturen, al dan niet in samenwerking met een kinderopvangorganisatie en andere partners, geïnvesteerd in de voorbereiding daarvan (zie de tweede paragraaf van hoofdstuk 1). Ondanks de hierboven genoemde kostenbesparende maatregelen ontvangen de meeste experimentscholen ook in het tweede (scholen van de tweede tranche) of derde jaar (scholen uit de eerste tranche) extra middelen van hun bestuur om de meerkosten voor flexibele onderwijstijd te dekken (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1 Extra middelen van bestuur/middelen uit kinderopvang in het derde jaar van het experiment (2014)

	Bekostiging flexibele onderwijstijd
Scholen 1e tranche	
Bikube	-
Casa	Middelen uit opvang (in eigen beheer) geïnvesteerd in onderwijs
De School	Middelen uit opvang
Parapluschool	De ko-stichting koopt buiten de 40 weken onderwijs extra blokken onderwijs in bij het schoolbestuur. Het schoolbestuur blijft verantwoordelijk voor het onderwijs.
Sterrenschool Apeldoorn	Extra middelen van het bestuur voor vervanging.
Sterrenschool Zevenaar*	-
Scholen 2e tranche	
La Res	In pilotfase (tot aug. 2013) extra formatie van bestuur en ko-organisatie (projectondersteuning en compensatie voor vakantie-inzet personeel).
De Ruimte	Ontvangt extra middelen van het bestuur, jaarlijks 120 tot 130.000 euro. Deels a.g.v. andere tijden en deels a.g.v. startende school.
De Sprenge	Extra formatie van bestuur voor vakantieopvang (0,4 fte)
De Vliegenier	Extra middelen voor vervanging
Sterrenschool Ermelo**	Onduidelijk

* Sterrenschool Zevenaar beschikt sinds kort over een eigen brinnummer en ontvangt als gevolg daarvan sinds 1 januari 2014 geen extra middelen meer van het bestuur.
** Het bestuur van Sterrenschool Ermelo kon niet meewerken aan een interview aangezien de bestuurder die van meet af aan bij het experiment betrokken was, afscheid had genomen en de nieuwe bestuurder nog niet voldoende inzicht had in de specifieke situatie van de Sterrenschool.

Een groot deel van experimentscholen werkt volgens het schoolconcept ‘Sterrenschool’ of streeft ernaar dat concept neer te zetten. Een van de uitgangspunten bij de ontwikkeling van het Sterrenschoolconcept was dat de Sterrenschool binnen de bestaande bekostigingssystematiek zou moeten

kunnen opereren. Bij de ontwikkeling van dat concept is berekend onder welke voorwaarden dat zou kunnen. Nog geen van de aan het experiment deelnemende sterrenscholen heeft die voorwaarden kunnen realiseren. De belangrijkste factor daarbij is de beperkte omvang van de experimentscholen. De bestuurder van Prisma, het bestuur van onder meer Sterrenschool De Ruimte, verwacht dat de school pas kostenneutraal zal kunnen opereren bij een omvang van 350 tot 500 leerlingen, omdat bij die opvang het personeel optimaal kan worden ingepland.

De overwegingen van besturen voor het toekennen van extra middelen voor flexibele onderwijstijd
Een aanzienlijk deel van de scholen ontvangt, in ieder geval tijdelijk, extra middelen van het bestuur, met name voor het regelen van vervanging. Verschillende besturen hadden wel voorzien dat de flexibele onderwijstijden extra kosten met zich mee zouden brengen, maar zijn toch enigszins verrast over de omvang daarvan of hebben op andere punten te maken met tegenvallende inkomsten.[2]

De meeste besturen zijn desalniettemin van zins de flexibele onderwijstijd te handhaven en hopen dat zij ook in de toekomst kunnen doorgaan met flexibele onderwijstijden op de experimentscholen en mogelijk andere scholen binnen hun bestuur. Een van de overwegingen daarbij is dat de investering in flexibele tijden op de kortere dan wel langere termijn zal leiden tot groei omdat de flexibele tijden aansluiten bij een maatschappelijke behoefte. Gezien de krimp waarmee vrijwel alle besturen van de scholen die aan het experiment deelnemen te maken hebben, is dat een belangrijke overweging.

Onderwijs en kinderopvang
Drie van de experimentscholen bekostigen de uren onderwijstijd die zij buiten de reguliere onderwijstijd aanbieden indirect uit de kinderopvang, doordat zij in uren buiten de reguliere onderwijstijd voldoen aan zowel de kwaliteitsregels voor kinderopvang als voor het onderwijs.
Twee van deze scholen bieden bovendien hele en halve dagopvang voor drie-jarigen. Middelen die hiermee verkregen worden, worden eveneens in gezet in het onderwijs.

[2] Zoals bijvoorbeeld de Sterrenschool Zevenaar die gesitueerd is in een nieuwbouwwijk waarvan de ontwikkeling stil is komen te liggen in de afgelopen jaren, waardoor het aantal leerlingen achterblijft bij de verwachtingen.

De School ontvangt uit de lumpsum gemiddeld 4.000 euro per kind per jaar. Daarnaast ontvangt de school voor kinderen die gebruikmaken van het totaalpakket, voor de kinderopvang per kind 5.636 euro per jaar (77 uur per maand à 6,05 per uur). Kinderen die gebruikmaken van het totaalpakket zijn gemiddeld 1.100 uur aanwezig op school. Gedurende al die uren wordt aan de eisen voor onderwijstijd voldaan (de kinderen hebben een leerplan en ze worden gevolgd in hun ontwikkeling door bevoegd onderwijspersoneel). Op alle dagen na 14.00 uur wordt ook voldaan aan de eisen voor buitenschoolse opvang. In bso-tijd is alleen onderwijspersoneel aanwezig. Er is geen personeel op De School werkzaam dat alleen bso-taken heeft en alleen tijdens bso-uren werkt.

Overige vormen van bekostiging: zorgbudget
Voor drie van de leerlingen van De School worden de kosten voor het totaalpakket verkregen uit het Samenwerkingsverband voor Passend Onderwijs Zuid-Kennemerland. Binnen dit Samenwerkingsverband is vastgesteld dat de betreffende leerlingen recht hebben op een zorgbudget en dat de gewenste zorg/het benodigde onderwijs geboden kan worden door De School. Zo heeft een van deze kinderen een ernstige longziekte en is als gevolg daarvan vaak in het ziekenhuis. Op een school met reguliere onderwijstijd zou deze leerling daardoor veel onderwijstijd verliezen en daardoor blijven zitten. Op De School verliest deze leerling geen onderwijstijd.

Werken met gesloten beurzen
De directeur van Sterrenschool Zevenaar heeft wensen op het gebied van ICT en heeft contacten gelegd met ontwikkelaars van software vanuit de gedachte dat haar school voor die bedrijven een interessante proeftuin vormt. Dat blijkt inderdaad het geval, waardoor afspraken gemaakt zijn over het kosteloos ontwikkelen van software.

3.4.4 De kosten voor ouders

Vrijwillige ouderbijdrage
De vrijwillige ouderbijdrage die door negen van de elf experimentscholen gevraagd wordt, varieert tussen de 0 en 50 euro per jaar en wijkt daarmee niet substantieel af van scholen met reguliere onderwijstijden.

Twee van de twaalf scholen (Casa en De School) vragen in vergelijking met veel andere scholen een hoge (vrijwillige) ouderbijdrage. De ouderbijdrage geldt voor alle ouders, niet alleen voor de ouders die gebruikmaken van een flexibel pakket. De flexibilisering van onderwijstijd leidt in dat opzicht niet tot een hogere vrijwillige ouderbijdrage. De vrijwillige ouderbijdrage van 500 euro per kind wordt door De School ingezet voor de bekostiging van de persoonlijke kringgesprekken: dit zijn gesprekken van een uur die eens per tien weken (dus vijf keer per jaar) met iedere leerling en zijn ouder(s) gehouden worden om gezamenlijk tot de leer- en ontwikkeldoelen voor de komende periode van tien weken te komen. Uit de 500 euro vrijwillige ouderbijdrage financiert De School

daarnaast excursies. Casa financiert met de vrijwillige ouderbijdrage excursies en de inzet van externe specialisten bij speciale projecten.

Overige bijdragen
Bovengenoemde twee scholen vragen ook een lunchbijdrage van 500 euro. De School bekostigt met deze lunchbijdrage de biologische lunch en de inzet van het (eigen) personeel. De bijdrage van 500 euro is volgens De School niet kostendekkend. Leerlingen van De School zijn niet verplicht om op school te lunchen. Er is een lunchpauze van een uur waarin de leerlingen naar huis mogen om te gaan lunchen, maar hier wordt zelden gebruik van gemaakt. Op de Casaschool wordt het eten en drinken gedurende de dag door de school verzorgd. Leerlingen hoeven geen eten of drinken mee te nemen van huis.

De Ruimte vraagt van ouders een vrijwillige bijdrage van 200 euro voor de aanschaf van een I-pad. Die bijdrage geldt voor alle ouders met een kind op de school en niet alleen voor leerlingen die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden.

Concluderend
De invoering van flexibele onderwijstijden heeft op de experimentscholen niet geleid tot extra kosten voor ouders. Een aantal scholen vraagt een hoge vrijwillige ouderbijdrage en een lunchbijdrage. Die geldt voor alle ouders en niet alleen voor de ouders die gebruikmaken van flexibele onderwijstijd. De vrijwillige ouderbijdragen worden niet ingezet voor de bekostiging van de extra uren dat deze scholen onderwijs bieden.

3.5 Ontwikkelingen als gevolg van de invoering van flexibele onderwijstijd

3.5.1 Inleiding

Bij de meeste experimentscholen stijgt het aantal leerlingen. De mate waarin verschilt (zie hoofdstuk 1). De noodzaak om te groeien voor de verschillende scholen verschilt eveneens. De Casaschool bijvoorbeeld, moest in augustus 2014 aan de stichtingsnorm van 267 leerlingen voldoen, waarin zij overigens ook geslaagd is. Hoewel groei enerzijds een gewenst effect is, kan groei anderzijds een aantal ongewenste effecten hebben.

3.5.2 Zij-instroom

De meeste experimentscholen hebben te maken met veel zij-instroom. Een onevenredig groot deel van de zij-instroom wordt gevormd door probleemleerlingen. Verschillende experimentscholen hebben hun aannamebeleid aangepast om daarmee te voorkomen dat er te veel probleemleerlingen instromen.

Op De School is een hoog percentage leerlingen met ADHD, zware dyslexie of gedragsproblemen. Een deel van deze kinderen moest naar het sbo, maar is naar De School gekomen. De School heeft een strak aannamebeleid ontwikkeld voor zij-instromers. Dat houdt in dat leerlingen alleen worden aangenomen als er geen overwegende bezwaren van het team zijn. Ieder kind dat wordt aangemeld op De School draait in ieder geval een dag mee. Op basis van de ervaringen op die dag wordt besloten of de leerling past in de samenstelling van de groep en het team. Vierjarigen hoeven deze procedure niet te doorlopen. Zij worden altijd aangenomen.

3.5.3 Uitbreiding van het team/invalkrachten

Als gevolg van het stijgende aantal leerlingen hebben verschillende scholen hun team moeten uitbreiden. Het bleek niet altijd eenvoudig om het gewenste personeel te vinden. Het werken met flexibele onderwijstijden en daarmee met meer geïndividualiseerd onderwijs en een andere organisatie van het onderwijs vraagt om specifieke competenties van het personeel. Sommige scholen moesten als gevolg van de krimp waarmee het schoolbestuur te maken had, personeel aanstellen dat anders boventallig was geworden en kon daarmee niet op zoek naar die personeelsleden die over de gewenste competenties beschikten (zie ook 3.6).

Daarnaast bleek het op verschillende scholen lastig te zijn om goede invalkrachten te vinden.

Op de Sprenge hebben we voor de leerkrachten die buiten de reguliere schoolvakanties op vakantie gaan, steeds een andere invaller gehad. Dat is geen goede zaak omdat de leerkracht die dan weer terugkomt van vakantie heel veel extra werk op haar bord heeft liggen. Daardoor wordt het lastiger om vrij te nemen. Als je niet kunt werken met een vaste invalkracht, geeft dat eigenlijk te veel onrust.

3.6 Externe ontwikkelingen die van invloed zijn geweest op de experimentscholen

Er hebben zich in de afgelopen jaren twee maatschappij-brede ontwikkelingen voorgedaan, namelijk krimp en de ontwikkelingen in de kinderopvang, die een specifieke impact hebben gehad op het verloop van het experiment flexibele onderwijstijd. Daarnaast hebben bestuurlijke wisselingen soms een impact gehad op het verloop van het experiment.

3.6.1 Krimp

Een aantal scholen dat deel uitmaakt van een bestuur dat met krimp te maken heeft, ervaart dat er onvoldoende middelen beschikbaar zijn om de ingezette ontwikkeling op de gewenste wijze voort te zetten. In Apeldoorn bijvoorbeeld,

heeft Leerplein 055 in voorbereiding op de ontwikkeling van de Sterrenscholen een kweekvijver tot stand gebracht met personeel binnen het bestuur dat extra scholing heeft gekregen om in het concept Sterrenschool aan de slag te gaan. De kweekvijver is inmiddels leeg, de Sterrenscholen groeien verder en hebben vacatures die zij alleen binnen het eigen bestuur mogen uitzetten. Het bestuur kan op dit moment geen middelen inzetten voor het creëren van een nieuwe kweekvijver.
Een aantal andere besturen met scholen die deelnemen aan het experiment flexibele onderwijstijd dat in eenzelfde situatie verkeert (krimp) biedt de experimentscholen wel de mogelijkheid om personeel dat nog niet in dienst is bij het bestuur aan te nemen.

3.6.2 Ontwikkelingen in de kinderopvang

Bij alle experimentscholen is de samenwerking met de kinderopvang een belangrijk element van het schoolconcept dat zij willen neerzetten. De mate waarin dat al gestalte heeft gekregen, verschilt (zie verder hoofdstuk 1). Bij zeven van de twaalf experimentscholen is bij het neerzetten van het concept sterk samengewerkt met een kinderopvangorganisatie. Als gevolg van de ontwikkelingen in de kinderopvang, waar veel organisaties zich geconfronteerd zien met dalende inkomsten als gevolg van minder afname van hun diensten, stagneren de ontwikkelingen op de experimentscholen en komen sommige kinderopvangorganisaties terug op eerder gemaakte afspraken.

Sterrenschool De Ruimte is een project van twee schoolbesturen, een kinderopvangorganisatie en een grote welzijnsorganisatie in Almere. Daarnaast is de gemeente Almere betrokken. De intentie van alle betrokkenen was om te komen tot één directeur en één financieel stelsel voor onderwijs en kinderopvang. De grote (landelijk opererende) kinderopvangorganisatie waar zich in het afgelopen jaar verschillende fusies en reorganisaties hebben voorgedaan, gaat zich mogelijk helemaal terugtrekken uit het samenwerkingsproject. Ze stelt in elk geval het huurcontract voor het nieuwe onderkomen dat momenteel voor Sterrenschool De Ruimte in aanbouw is ter discussie. Alhoewel het aantal leerlingen van De Ruimte sterk groeit, blijft de afname van buitenschoolse opvang daarbij achter.

3.6.3 Bestuurswisselingen

Verschillende scholen in het experiment zagen zich geconfronteerd met bestuurswisselingen. Voor twee van hen (Bikube en de Parapluschool) betekende dat, dat de aanvankelijke ondersteuning die zij vanuit het bestuur ontvingen voor deelname aan het experiment volledig wegviel. In het geval van de Parapluschool hield dat in dat het bestuur circa een jaar na de start van het experiment flexibele onderwijstijd de buitenschoolse opvang die zij zelf verzorgde afstootte en de Parapluschool niet langer extra financiële ondersteuning bood. Een aantal ouders van de Parapluschool heeft vervolgens een Stichting opgezet en de buitenschoolse opvang overgenomen.

In het geval van Bikube betekende dat al vrij snel na de start van het experiment dat er geen extra financiële middelen ter beschikking kwamen. Dit had ook te maken met de bijzonder slechte financiële situatie waarvoor dit bestuur zich gesteld zag.

4 ARBEIDSPARTICIPATIE

4.1 Inleiding

Is er een relatie tussen arbeidsparticipatie en flexibele onderwijstijd? En zo ja, welke? Dat is de vraag die in dit hoofdstuk centraal staat. We kijken daarbij naar de arbeidsparticipatie op gezinsniveau. In de enquête die onder ouders met kinderen op experimentscholen is verspreid, is een groot aantal vragen gesteld over de arbeidssituatie van beide ouders, de ontwikkeling van die arbeidssituatie en de relatie van de arbeidssituatie van de ouders met de keuze voor de school en flexibele schooltijden. In de analyse kijken we naar de antwoorden van alle ouders samen en gaan we daarna in op mogelijke verschillen tussen ouders van de verschillende experimentscholen.

4.2 Arbeidsparticipatie

Huidige arbeidsparticipatie

Er bestaat een positief verband tussen het aantal uren dat ouders werken en de keuze voor flexibele onderwijstijden. Bij zowel de tweeoudergezinnen als de eenoudergezinnen is het percentage ouders dat voor flexibele onderwijstijden kiest groter naarmate per ouder meer uren gewerkt wordt (zie onderstaande tabel).

Tabel 4.1 Gezins- en arbeidssituatie met gemiddeld aantal uren werk per week per huishouden, per ouder en gebruik van flexibele tijden

	N	%	Gemiddeld uren werk per gezin	Gemiddeld aantal uren werk per ouder	Gebruik flexibele tijden
Tweeoudergezin, 1,5 inkomen (1 x > dan 30 uur betaald werk, 1 x minder)	153	43,3%	61,9	31	70,6%
Tweeoudergezin 2 inkomens (2 x meer dan 30 uur betaald werk)	100	28,3%	75,4	37,7	87%
Tweeoudergezin 1 kostwinner (1 x > 30 uur, 1 x 0 uur)	42	11,9%	41,0	20,5	64,3%
Eenoudergezin met werk	41	11,6%	29,5	29,5	68%

Vervolg tabel 4.1 Gezins- en arbeidssituatie met gemiddeld aantal uren werk per week per huishouden, per ouder en gebruik van flexibele tijden

	N	%	Gemiddeld uren werk per gezin	Gemiddeld aantal uren werk per ouder	Gebruik flexibele tijden
Eenoudergezin zonder werk	6	1,7%	0	0	33%
Tweeoudergezin, Twee keer deeltijdinkomen (< 30 uur)	4	1,1%	45	22,5	75%
Tweeoudergezin, geen inkomen uit werk	7	2,0%	0	0	71%
Totaal	353	100%	57,0	28,5	74%

De relatie tussen werksituatie en de keuze voor school/flexarrangement

Bij 46 procent van de ouders met een partner die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden is er een sterke relatie tussen de keuze voor de school en de werksituatie van beide of een van beide (de eerste drie rijen van tabel 4.2, dit was in de eerste meting 42% en in de tweede meting 37%). Voor de alleenstaande ouders is er bij 61 procent een sterke relatie tussen de keuze voor de school en de eigen werksituatie. Voor de meeste ouders die geen gebruik maken van flexibele onderwijstijden is er geen relatie tussen de keuze voor de school en hun werksituatie.

Tabel 4.2 Relatie tussen keuze voor school/flexarrangement en werksituatie

Ouders met partner	Flexibele onderwijstijd	Geen flexibele onderwijstijd
Sterke relatie werksituatie beide ouders	29%	14%
Sterke relatie werksituatie ene ouder, ander beperkt	9%	5%
Sterk relatie werksituatie ene ouder, ander geen	8%	11%
Beperkte relatie werksituatie beide ouders	15%	4%
Beperkte relatie werksituatie ene ouder, ander geen	12%	7%
Geen relatie met werksituatie van de ouders	27%	60%
N	197	57

Vervolg tabel 4.2 Relatie tussen keuze voor school/flexarrangement en werksituatie

Alleenstaande ouders	Flexibele onderwijstijd	Geen flexibele onderwijstijd
Sterke relatie werksituatie	61%	20%
Beperkte relatie	14%	20%-
Geen relatie	25%	40%
N	28	10

Ouders die aangaven dat er een sterke of beperkte relatie was tussen hun werksituatie en de keuze voor de school is gevraagd dat toe te lichten.

Antwoorden die daarbij gegeven werden, hebben betrekking op het aantal uren op een dag dat ouders kunnen of moeten werken en de onmogelijkheid voor een van de ouders om in de reguliere zomervakantie vakantie op te nemen. Daarnaast wordt vaak aangegeven dat ouders het zeer prettig vinden dat school en bso in dezelfde omgeving plaatsvinden en dat er lange dagen gemaakt kunnen worden.

Ontwikkeling arbeidsparticipatie

De nieuwe ouders
Een deel van de respondenten in de monitor flexibele onderwijstijd heeft in het huidige schooljaar voor het eerst kennisgemaakt met flexibele onderwijstijden. Dit zijn de responderende ouders van basisschool La Res en de nieuw ingestroomde ouders van de overige experimentscholen.

In 63 procent van de 119 gezinnen die in het afgelopen jaar voor het eerst kennis hebben gemaakt met flexibele onderwijstijden is er niets veranderd in het aantal uren dat ouders werken.
In zeventien procent van de gezinnen zijn de ouders per saldo meer gaan werken. Het gaat dan om gemiddeld 9,4 uur werk per week meer. In twintig procent van deze gezinnen zijn de ouders per saldo minder gaan werken. Het gaat om gemiddeld zestien uur minder. In totaal zijn de ouders die zijn ingestroomd op een school met flexibele onderwijstijden minder gaan werken. Het gaat om 217 uur minder per week, ofwel gemiddeld 1,7 uur minder per week per gezin (217 : 129). Er is echter geen relatie met het al dan niet gebruikmaken van flexibele onderwijstijden.

De oude ouders
Ook bij de oude ouders, ofwel de ouders die vorig jaar ook al een of meer kinderen op een experimentschool hadden, is in de meeste gezinnen het aantal gewerkte uren gelijk gebleven. Het aantal gezinnen dat meer uren is gaan werken ten opzichte van vorig jaar is iets groter dan het aantal gezinnen dat minder is gaan werken. Ook in deze gezinnen is er daarbij geen relatie tussen het al dan niet gebruikmaken van flexibele onderwijstijd.

Tabel 4.3 Ontwikkeling in arbeidsparticipatie, nieuwe ouders, oude ouders en totaal

	Gezinnen		Gemiddeld verschil in uren per week per gezin	Totaal verschil in uren
	N	%		
Nieuwe gezinnen op school met flexibele onderwijstijd				
Gelijk	75	63%		
Minder	24	20%	-16,1	-386,4
Meer	18	17%	+9,4	169,2
Totaal	119	100%	-1,7	-217,2
Oude gezinnen op school met flexibele onderwijstijd				
Gelijk	166	71%		
Minder	31	13%	-15,0	-449
Meer	36	15%	+13,3	+491
Totaal	233	100%	0,2	42
Oude en nieuwe gezinnen samen				
Gelijk	241	69%		
Minder	54	15%	-15,5	-835
Meer	57	16%	+11,9	+679
Totaal	352	100%	-0,4	-156

Redenen

Ongeveer de helft van de ouders die minder zijn gaan werken is daar vrijwillig toe over gegaan. De andere helft is niet vrijwillig minder gaan werken.
Een aantal ouders heeft toegelicht waarom zij of hun partner nu minder werken.

Vijftien ouders die niet vrijwillig minder zijn gaan werken hebben dat toegelicht. De meesten van hen (9 van de 15) zijn hun baan kwijtgeraakt als gevolg van de crisis of hebben als gevolg van de crisis minder opdrachten. Twee van de vijftien ouders hebben een andere baan met minder uren geaccepteerd. Vier van deze vijftien ouders zijn minder gaan werken als gevolg van ziekte, lichamelijke klachten of arbeidsongeschiktheid. De ouders die vrijwillig minder zijn gaan werken voerden daarvoor aan dat zij meer tijd met hun kinderen door wilden brengen.

5 ONTWIKKELING IN HET GEBRUIK VAN KINDEROPVANG

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het gebruik van buitenschoolse opvang door leerlingen van de experimentscholen beschreven. De gegevens daarover zijn afkomstig uit de enquête die gehouden is onder hun ouders.

5.2 Gebruik van kinderopvang

De 372 ouders die een enquête hebben ingevuld, hebben gezamenlijk 514 kinderen die naar een experimentschool gaan. Over 493 kinderen zijn vragen beantwoord over het gebruik van buitenschoolse opvang. Van deze 493 kinderen maken er 358 gebruik van flexibele onderwijstijden en maken 135 kinderen gebruik van een basisarrangement (zie verder uitleg hoofdstuk 2).

Voor 45 procent van de 493 kinderen wordt gebruikgemaakt van buitenschoolse opvang. Kinderen die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden maken relatief vaker gebruik van bso dan de kinderen die gebruikmaken van een basisarrangement.

Tabel 5.1 Flexibele onderwijstijden en gebruik van bso (in percentage kinderen)

	Geen bso	Wel bso	N
Basisarrangement	71%	29%	135
Flex-arrangement	49%	51%	358
Totaal	55%	45%	493

Er zijn grote verschillen tussen de scholen in de verhouding tussen het aantal kinderen waarvoor wel en waarvoor geen gebruik van buitenschoolse opvang wordt gemaakt en het gemiddelde aantal dagen buitenschoolse opvang dat voor leerlingen wordt afgenomen (zie tabel 5.2). Dit hangt voor een deel samen met de wijze waarop de scholen hun flexibele arrangementen hebben vormgegeven. Op de twee scholen waar het grootste deel van de kinderen gebruikmaakt van de bso, is de mogelijkheid om gebruik te maken van flexibele onderwijstijden gekoppeld aan het gebruik van bso. Op De School zit aan het gebruik van flexibele onderwijstijd de afname drie dagen bso per week gekoppeld.

Uit de tabel valt ook af te lezen dat er verschillen zijn tussen de scholen in de gemiddelde leeftijd van leerlingen voor wie een vragenlijst is ingevuld. Dat is in verband met het gebruik van buitenschoolse opvang relevant omdat in het

algemeen geldt dat voor kinderen naarmate zij ouder zijn minder bso wordt afgenomen.

Tabel 5.2 Wel of geen gebruik bso, gemiddeld aantal dagen bso per week en de gemiddelde leeftijd van leerlingen per school

	Geen gebruik bso	Wel gebruik bso	Gemiddeld aantal dagen*	Gemiddelde leeftijd leerlingen	N
Bikube	60%	40%	1,0	7,9	30
Casa	16%	84%	2,1	5,9	103
De School	18%	82%	2,5	7,3	39
Sterrenschool Apeldoorn	78%	22%	0,6	7,1	99
Sterrenschool Zevenaar	78%	22%	0,3	7,2	54
La Res	50%	50%	0,9	7,5	46
De Ruimte	87%	13%	0,27	6,5	15
De Sprenge	86%	14%	0,29	7,7	21
De Vliegenier	67%	33%	0,76	6,5	66
Sterrenschool Ermelo	75%	25%	0,45	7,5	20
Totaal	55%	45%	1,1	6,9	493

* Dit gemiddelde is berekend over alle leerlingen, dus zowel de leerlingen die wel als geen gebruik maken van bso.

Verklaring van gebruik buitenschoolse opvang

Hierboven zijn mogelijke verklaringen genoemd voor de verschillen tussen de scholen in het gebruik van buitenschoolse opvang. Met behulp van een regressie-analyse is statistisch getoetst welke elementen daadwerkelijk samenhangen met het gebruik van buitenschoolse opvang wanneer zij samen in een model worden gezet. De elementen waarvoor dat getoetst is, betreffen: het aantal uren dat gemiddeld per ouder per week per huishouden wordt gewerkt, de mate van flexibiliteit die door de scholen geboden wordt, of afname van buitenschoolse opvang een vereiste is voor het gebruik van flexibele onderwijstijden, het gebruik van flexibele onderwijstijd, of het een één- of tweeoudergezin betreft en de leeftijd van de kinderen. Deze elementen verklaren gezamenlijk een deel van de hoeveelheid gebruik van buitenschoolse opvang (namelijk 35%).[1] De enige elementen die daarin een rol van betekenis hebben (d.w.z. een statistisch significante invloed hebben), zijn, in volgorde van sterkte.[2]

- de koppeling van bso aan het gebruik van flexibele onderwijstijd (bij koppeling is er meer gebruik van bso);
- het gemiddeld aantal uren dat per ouder per huishouden wordt gewerkt (naarmate het aantal uren groter is, wordt er meer gebruikgemaakt van bso);

[1] R^2 = 35.

[2] De bèta's van deze verklarende variabelen zijn respectievelijk: .47, .16, .16, -.13 en -.09. In alle gevallen, behalve voor de variabele alleenstaande ouder, is $p < .01$. Voor de variabele alleenstaande ouder is $p < .05$.

- het gebruik van flexibele onderwijstijd (ouders die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden maken meer gebruik van bso);
- de leeftijd (een negatief verband: dus voor jongere kinderen wordt meer buitenschoolse opvang afgenomen);
- de vraag of het kind uit een gezin met een alleenstaande ouder komt (het gebruik van bso bij alleenstaande ouders is groter dan bij tweeouder-gezinnen).

5.3 Ontwikkeling in gebruik bso

Bij de analyse van de veranderingen in het gebruik van buitenschoolse opvang onderscheiden we twee groepen:

- De ouders die vorig jaar ook al een of meer kinderen op een van de experimentscholen hadden, de zogenaamde 'oude ouders'. Aan hen is gevraagd voor elk van hun kinderen aan te geven hoeveel gebruik zij nu en hoeveel gebruik zij vorig jaar van buitenschoolse opvang maakten (zie tabel 5.3).
- De ouders die nieuw zijn ingestroomd op de experimentscholen[3] (zie tabel 5.4).

Ontwikkelingen in het gebruik van bso bij gezinnen die al een of meer kinderen hadden op een van de experimentscholen ('oude ouders')

Bij de meeste gezinnen (80%) die vorig jaar ook al verbonden waren aan een school met flexibele onderwijstijden is het gebruik van bso gelijk gebleven aan dat van vorig jaar. Veertien procent is minder bso gaan afnemen (gemiddeld 1,8 dag minder) en zes procent neemt nu meer bso (gemiddeld 1,8 dag meer) af dan vorig jaar. Per saldo maakt deze groep ouders een fractie minder gebruik van bso dan vorig jaar.

Tabel 5.3 Minder, evenveel of meer gebruik bso in vergelijking met vorig schooljaar, 'oude' ouders

	Minder	Evenveel	Meer	Gemiddeld aantal dagen minder	Gemiddeld aantal dagen meer	Verschil
Bikube (n=27)	19%	74%	7%	1,8	2	-,19
Casa (n=73)	11%	78%	11%	1,4	1,5	-,01
De School (n=28)	7%	93%	0%	3	-	-,21
Sterrenschool Apeldoorn (n=81)	15%	80%	5%	2,3	3	-,19

[3] Alle ouders van La Res zijn onder deze categorie geschaard omdat La Res in het afgelopen jaar voor het eerst met flexibele onderwijstijden heeft gewerkt.

Vervolg tabel 5.3 Minder, evenveel of meer gebruik bso in vergelijking met vorig schooljaar, 'oude' ouders

	Minder	Evenveel	Meer	Gemiddeld aantal dagen minder	Gemiddeld aantal dagen meer	Verschil
Sterrenschool Zevenaar (n=49)	22%	76%	2%	1,5	2	-,31
De Ruimte (n=4)	0%	100%	0%	-	-	0
De Sprenge (n=15)	7%	93%	0%	2	-	-,13
De Vliegenier (n=45)	20%	78%	2%	1,7	1	-,31
Sterrenschool Ermelo (n=14)	0%	79%	21%	-	1	,20
Totaal (n=336)	14%	80%	6%	1,8	1,8	-,16

Ontwikkelingen in het gebruik van bso bij nieuwe gezinnen op de experiment-scholen

Voor de meeste kinderen die zijn ingestroomd in de experimentscholen wordt evenveel gebruikgemaakt van bso als een jaar geleden. Van de nieuw ingestroomde leerlingen op een van de experimentscholen uit de eerste tranche, is 21 procent meer gebruik gaan maken van bso dan vorig jaar. Zij gaan gemiddeld 2,3 dagen per week meer naar de bso. Zeventien procent van de nieuw ingestroomde leerlingen is minder gebruik gaan maken van bso, gemiddeld 2,1 dagen per week minder. Voor de nieuwe kinderen op de experimentscholen wordt per saldo iets meer bso afgenomen dan vorig jaar. Het gaat om gemiddeld 0,12 dagen per week. Voor een groot deel van de kinderen die meer gebruik zijn gaan maken van bso geldt dat zij voordat ze naar de experimentschool gingen nog te jong waren om gebruik te maken van bso.

Tabel 5.4 Minder, evenveel of meer gebruik bso in vergelijking met de periode voordat het kind naar een experimentschool ging, nieuwe ouders

	Minder	Evenveel	Meer	Gemiddeld aantal dagen minder	Gemiddeld aantal dagen meer	Verschil
Bikube (n=3)	0%	100%	0%	-	-	0
Casa (n=30)	13%	47%	40%	-2,0	1,9	0,5
De School (n=8)	0%	0%	100%	-	2,5	2,5
Sterrenschool Apeldoorn (n=18)	17%	78%	6%	-4,3	5,0	-0,44

Vervolg tabel 5.4 Minder, evenveel of meer gebruik bso in vergelijking met de periode voordat het kind naar een experimentschool ging, nieuwe ouders

	Minder	Evenveel	Meer	Gemiddeld aantal dagen minder	Gemiddeld aantal dagen meer	Verschil
Sterrenschool Zevenaar (n=5)	0%	80%	20%	-	1,0	0,2
La Res (n=46)	26%	59%	15%	-1,5	2,0	-,09
De Ruimte (n=11)	9%	91%	0%	-4,0	-	-,36
De Sprenge (n=6)	0%	100%	0%	-	-	0
De Vliegenier (n=21)	29%	62%	9%	-1,8	3,5	-0,19
Sterrenschool Ermelo (n=6)	0%	83%	17%	-	2,0	0,33
Totaal (n=154)	17%	62%	21%	-2,1	2,3	0,12

De terugloop in de afname van buitenschoolse opvang die landelijk plaatsvindt, lijkt daarmee aan een deel van de bso-locaties die verbonden zijn aan de experimentscholen voorbij te gaan. Dit bevestigt het beeld dat uit de gesprekken met een aantal kinderopvangorganisaties die samenwerken met de experimentscholen naar voren is gekomen. Daar waar zij op andere locaties een vermindering van de vraag zien, is de vraag vanuit de experimentscholen stabiel of zelfs groeiende. Die groei wordt dan veroorzaakt door het stijgende aantal leerlingen op deze scholen, niet door een groei van het aantal dagen dat per kind wordt afgenomen.

We hebben ouders gevraagd waarom zij meer of minder gebruik zijn gaan maken van bso voor hun kinderen. Gezien het beperkte aantal ouders dat minder of meer gebruik is gaan maken van bso voor hun kinderen, maken we bij de weergave van hun antwoorden geen onderscheid tussen de verschillende categorieën ouders.

Tabel 5.6 Redenen voor minder gebruik (n=74)

Reden voor minder gebruik	n
Door minder werk minder opvang nodig	26
Kind is nu oud genoeg om alleen thuis te zijn	11
Nu minder want gebruik van opvang door familie/kennissen	30
Door lestijden kan ik werk afstemmen	22
Minder geld voor opvang ter beschikking	6

Tabel 5.7 Redenen voor meer gebruik van bso (n=51)

Redenen voor meer gebruik	n
Meer werk	7
Kind was jonger dan 4 jaar	30
Minder oppas door familie/kennissen	15
Hiervoor op de wachtlijst	3
School nu eerder uit en ik kan niet nog eerder vrij krijgen	1
Rijker aanbod van bso	3

6 BEOORDELING VAN FLEXIBELE ONDERWIJSTIJD

6.1 Inleiding

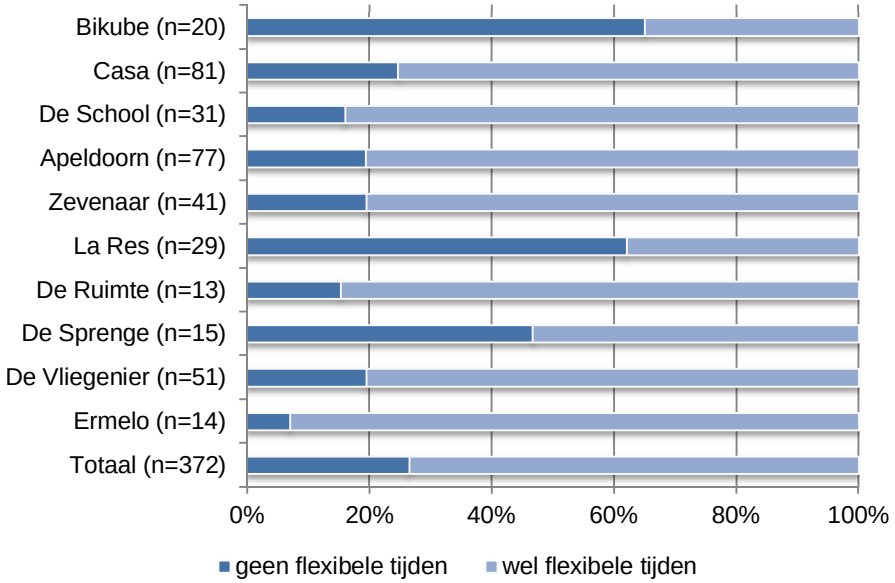
In dit hoofdstuk beschrijven we het oordeel van ouders en personeel over de verschillende aspecten van flexibele onderwijstijden. De resultaten die gepresenteerd worden, zijn afkomstig uit een enquête die onder beide groepen is afgenomen en uit gesprekken met ouders en personeelsleden. Daarnaast is een korte paragraaf (6.3) gewijd aan de gesprekken die met leerlingen gevoerd zijn op de experimentscholen.

Uit hoofdstuk 2 werd duidelijk dat er sprake is van een grote diversiteit tussen de twaalf experimentscholen. Dat maakt het lastig om uitspraken te doen over het oordeel van ouders en personeel over flexibele onderwijstijd in het algemeen. De beoordeling die ouders en personeel geven, is immers onlosmakelijk verbonden met de school waarbij zij betrokken zijn en de specifieke wijze waarop die school vorm geeft aan flexibele onderwijstijd. Bovendien bleek dat de scholen in het experiment niet alleen op de invulling van onderwijstijd verschillen van reguliere scholen en elkaar, maar ook op andere punten, zoals de gehanteerde onderwijsconcepten.

6.2 Ouders

In hoofdstuk 2 hebben we beschreven dat de experimentscholen verschillende keuzepakketten aanbieden voor leerlingen en dat iedere school uniek is in de keuzepakketten die worden aangeboden. De scholen hebben met elkaar gemeen dat zij, naast een pakket met flexibele tijden, een basispakket aanbieden met reguliere schooltijden (meestal volgens het 5-gelijkedagenmodel) en schoolvakanties. Van de 372 ouders die een vragenlijst hebben ingevuld, maken er 99 gebruik van een basispakket en 273 van een flexibel pakket. Dat is een goede afspiegeling van de werkelijkheid. Op een aantal scholen is het aantal ouders met een basispakket in de respons enigszins onder-, op andere enigszins oververtegenwoordigd.

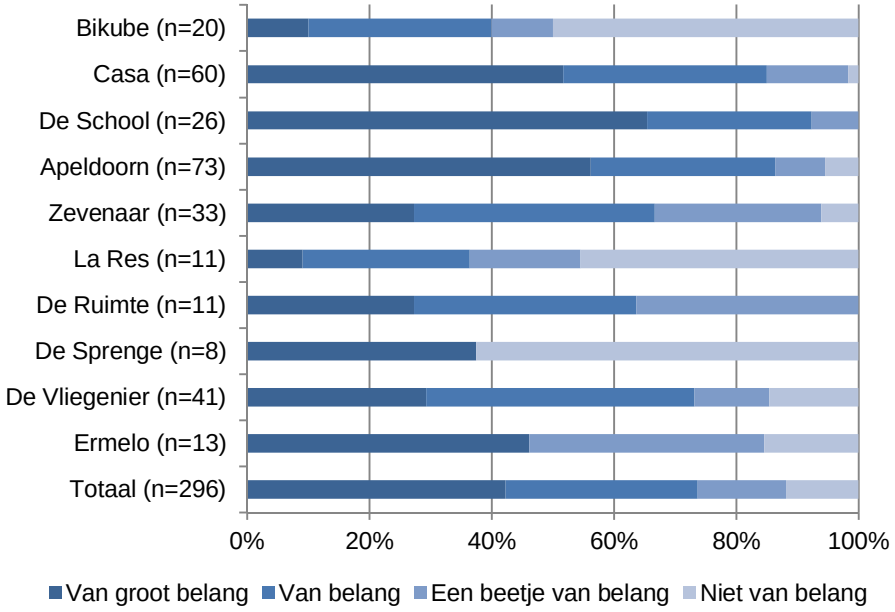
Figuur 6.1 Wel of geen gebruik flexibele onderwijstijden

Belang van flexibele tijden bij keuze

Voor de meeste ouders die gebruikmaken van een arrangement met flexibele onderwijstijden waren de flexibele onderwijstijden van (groot) belang bij hun keuze voor de school (zie onderstaande grafiek). Voor ongeveer 25 procent van de ouders waren de flexibele onderwijstijden een beetje of niet van belang bij hun keuze voor de school.

Figuur 6.2 Belang van flexibele onderwijstijd bij keuze voor school

Voor ouders voor wie de flexibele onderwijstijden van belang of groot belang waren bij de keuze voor de school, speelden overigens ook bijna altijd andere overwegingen een rol. Die overwegingen hebben betrekking op het specifieke aanbod van de betreffende school, zoals de combinatie van onderwijs en opvang, het brede aanbod, veel aandacht voor beweging, mogelijkheid tot het volgen van lessen buiten school (koken, muziek, christelijk onderwijs) en op zaken als sfeer en kleinschaligheid.

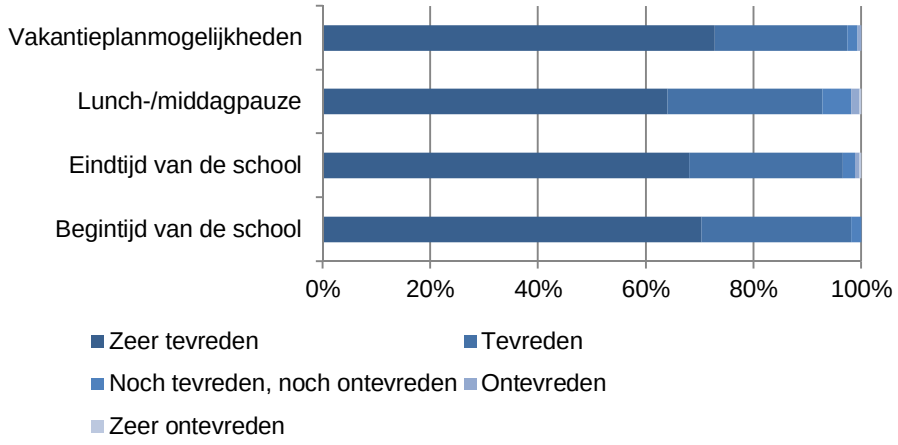
Tevredenheid met en beoordeling van flexibele tijden door ouders
Ouders zijn vrijwel unaniem tevreden of zeer tevreden over de verschillende aspecten van flexibiliteit in het onderwijs.

Compensatiedagen
In verschillende gesprekken die op de scholen gevoerd zijn met de directie, ouders, personeel en leerlingen werd over één vorm van flexibiliteit, namelijk compensatie-dagen, zeer positief gesproken. Op verschillende scholen kunnen alle ouders (dus niet alleen ouders die gebruikmaken van flexibele tijden) gebruikmaken van compensatie-dagen. Compensatiedagen zijn uren die boven het wettelijk vereiste aantal onderwijs-uren gemaakt worden en op een ander moment gecompenseerd mogen worden. Zij gaan daarmee niet ten koste van de wettelijk verplichte onderwijstijd en zouden volgens verschillende directeuren en personeelsleden juist een positief effect hebben op de onderwijstijd omdat:

- ouders/leerlingen niet altijd alle compensatiedagen die zij mogen opnemen daadwerkelijk opnemen;
- ouders/leerlingen compensatiedagen inzetten voor situaties waarvoor zij bijzonder verlof mogen aanvragen, zoals bijvoorbeeld de 50-jarige trouwdag van hun opa en oma. Wanneer voor dit soort situaties een compensatiedag wordt ingezet, gaat dit niet ten koste van de 940 uur onderwijstijd. Als er bijzonder verlof voor wordt opgenomen, gaat het wel van de 940 uur af.

Compensatiedagen bieden daarnaast de mogelijkheid om aan te sluiten bij de specifieke interesses of situatie van leerlingen en/of ouders. Zo kan een compensatie-dag of dagdeel ook worden gebruikt om een leerling die erg moe is een dagje thuis te houden (in plaats van ziek te melden), of om een toertocht te maken als er natuurijs ligt.

Figuur 6.3 Tevredenheid over aspecten van vormgeving van flexibiliteit

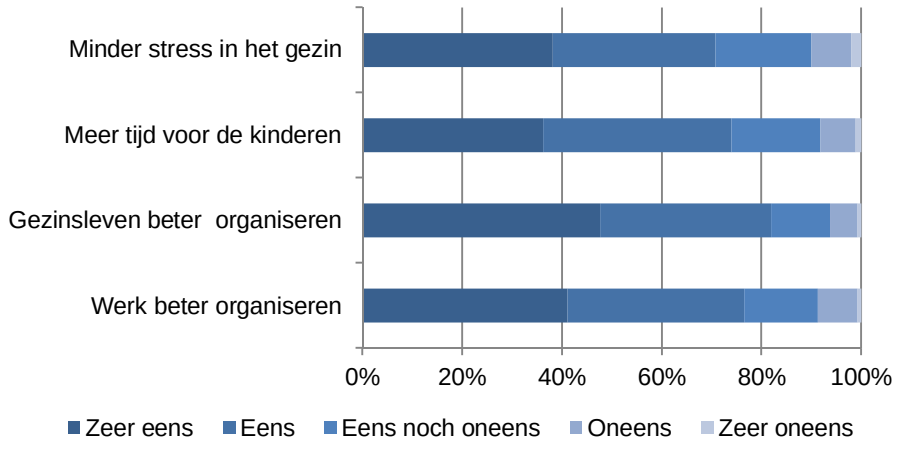

In de bovenstaande figuur staan alleen de meningen weergegeven van ouders die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden. Wat betreft de begin- en eindtijden en de lunch-/middagpauze, is de tevredenheid ook gepeild onder de ouders die gebruikmaken van het basispakket. Zij blijken overwegend tevreden, maar iets minder dan de ouders die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden.

Ouders hebben gereageerd op vier stellingen over flexibele onderwijstijden. Met de stellingen wordt een aantal vermeende voordelen van flexibele onderwijstijden getoetst. De meerderheid van de ouders (ruim driekwart) is het (zeer) eens met de stellingen. Zij bevestigen daarmee het beeld dat flexibele onderwijstijden een positief effect hebben op de mogelijkheden van ouders van schoolgaande kinderen om:

- hun werk beter te organiseren;
- hun gezinsleven beter te organiseren;
- tijd aan hun kinderen te besteden;
- minder stress in het gezin te ervaren.

Figuur 6.4 Reacties op stellingen over effecten van flexibele onderwijstijd

Samenvattend kunnen we stellen dat de meeste ouders zeer positief zijn over de manier waarop het onderwijs aan de scholen flexibel is vormgegeven. Ook zijn ze overwegend zeer positief over de effecten van flexibel onderwijs op het gezin, de kinderen en de afstemming tussen werk en privé. Een kanttekening hierbij is dat de mate waarin ouders positief zijn ook vrijwel altijd beïnvloed wordt door aspecten die niet direct samenhangen met flexibel onderwijs (zaken als sfeer, kleinschaligheid of een specifiek lesaanbod).

6.3 Leerlingen

Op alle experimentscholen is met ten minste drie leerlingen gesproken over hun ervaringen met flexibele onderwijstijden. Uit de gesprekken met de leerlingen blijken de tijden niet echt een punt. De andere onderwijstijden worden als een gegeven beschouwd, als een normale situatie.
Leerlingen die in reguliere schoolvakanties naar school zijn geweest, zijn hier vaak erg positief over. De sfeer is dan speciaal, er is veel aandacht voor je, je kunt goed doorwerken omdat het zo rustig is en er blijft vaak tijd over om leuke dingen te doen. Deze verhalen komen het sterkst naar voren op die scholen waar de flexibele tijden net worden ingevoerd en waar nog weinig leerlingen in de reguliere schoolvakantie naar school gaan.
Ook op scholen die met flexibele begin- en eindtijden of flexibele inlooptijden werken, noemen leerlingen dat het prettig is dat er op bepaalde tijden minder kinderen zijn, waardoor er een extra beroep op de leerkracht kan worden gedaan.
Leerlingen, vooral de leerlingen die eerst op een andere school zaten, zijn erg positief over de school waar zij naartoe gaan. Zij zijn vooral positief over de sfeer op school en de aandacht die er voor hen is. Zij voelen zich gewaardeerd en gezien.

6.4 Personeel

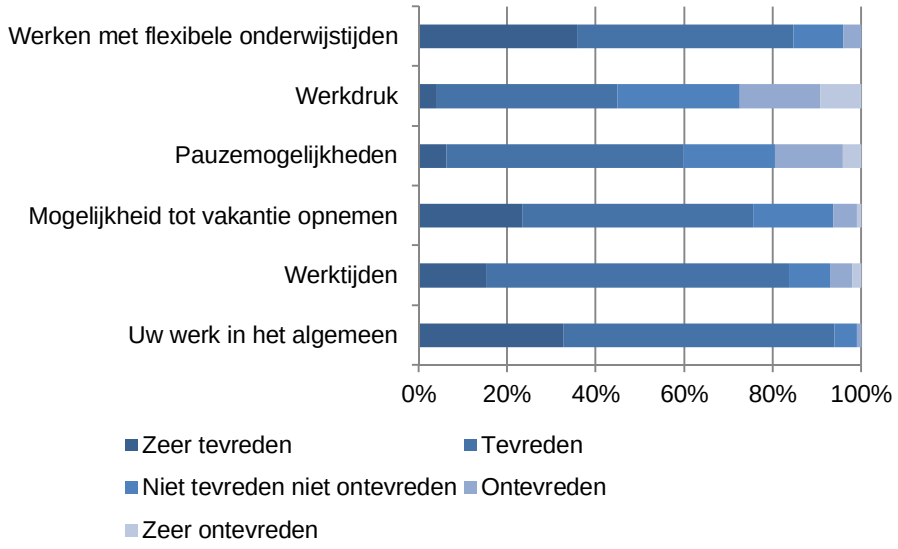
In totaal hebben 99 personeelsleden een enquête ingevuld. Een groot deel van hen vervult meerdere functies. Naast de functies die in tabel 6.1 staan genoemd, betreft dat nog intern begeleider/zorgcoördinator, administratief medewerker, conciërge, groepshulp, activiteitencoördinator, ICT'er, locatieleidster, manager opvang, onderbouwcoördinator, pedagogisch onderwijsmedewerker, remedial teacher, unitleider 0-7 en ICC'er. Deze functies worden meestal naast (ten minste) één andere functie vervuld.

Tabel 6.1 Functies van responderend personeel

Functie	Aantal
Leerkracht	59
Onderwijsassistent	11
Pedagogisch medewerker	11
Vakspecialist/mentor	7
Leerkrachtondersteuner	7
Directielid	6
Klassenassistent	5
Invalkracht	5
Totaal	99

Het personeel op de experimentscholen is voor het overgrote deel (93%) tevreden tot zeer tevreden over hun werk in het algemeen. Uit ander onderzoek is bekend dat dit percentage op niet-experimentscholen iets lager ligt, namelijk op 79 procent.[1] Een van de personeelsleden van de experimentscholen heeft aangegeven ontevreden te zijn over zijn/haar werk in het algemeen.

Figuur 6.5 Tevredenheid van personeel met…

De meeste personeelsleden (83%) van de experimentscholen zijn eveneens tevreden of zeer tevreden over hun werktijden. Zeven respondenten zijn (zeer) ontevreden over hun werktijden. Hieronder heeft De School een opvallend groot aandeel. Negen respondenten zijn noch tevreden noch ontevreden over hun werktijden.

[1] Zie Nota Werken in het onderwijs, 2012. We kunnen niet vaststellen of het gaat om een significant verschil. Evenmin kan worden vastgesteld waaraan het verschil moet worden toegeschreven.

Iets minder dan driekwart van het personeel van de experimentscholen is (zeer) tevreden over de mogelijkheden om vakantie op te nemen. Vijf procent is daar (zeer) ontevreden over en zeventien procent tevreden noch ontevreden.

Iets minder tevreden is het personeel over de pauzemogelijkheden. Ruim de helft van de respondenten is tevreden of zeer tevreden. Ruim twintig procent is (zeer) ontevreden over de pauzemogelijkheden en eveneens ruim twintig procent is noch tevreden, noch ontevreden. Op De Vliegenier in Apeldoorn is opvallend veel onvrede over de pauzemogelijkheden onder het personeel.

Werkdruk

Een ander aspect van het werken met flexibele onderwijstijden waarover personeelsleden over het algemeen iets minder tevreden zijn, is de werkdruk. Ongeveer de helft van het personeel (49%) is hier (zeer) tevreden over; ongeveer 25 procent is noch tevreden, noch ontevreden over de werkdruk. Eveneens ongeveer 25 procent van de personeelsleden is (zeer) ontevreden over de werkdruk. Dat is een aanzienlijk verschil met de eerste meting, waarin dertien procent van het personeel aangaf (zeer) ontevreden te zijn over de werkdruk, en ongeveer gelijk aan de tweede meting.

Uit een onderzoek naar werkdruk en taken in het onderwijs van het CNV blijkt 54,5 procent een hoge en 30,8 procent van de respondenten een zeer hoge werkdruk te ervaren. Tachtig procent van de respondenten ervaart de werkdruk als een probleem. Dit laat zich onder meer door de verschillen in vraagstelling niet makkelijk vergelijken met de werkdruk die het personeel van de experimentscholen ervaart. Wanneer we ervan uitgaan dat alleen het personeel van de experimentscholen dat ontevreden is over de werkdruk, de werkdruk mogelijk als een probleem beschouwt, moet geconstateerd worden dat er een groot verschil is tussen de uitkomsten van de CNV-enquête en de enquête onder het personeel van de experimentscholen.
Opvallend daarbij is dat uit de CNV-enquête de administratieve lasten als belangrijkste oorzaak genoemd worden van de werkdruk, in het bijzonder het schrijven van uitgebreide handelingsplannen voor leerlingen die extra zorg nodig hebben en groepsplannen. Het schrijven van individuele handelingsplannen wordt op de meeste, zo niet alle, experimentscholen voor alle leerlingen gedaan, niet alleen voor leerlingen die extra zorg nodig hebben. Daarnaast wordt op de experimentscholen ook met groepsplannen gewerkt. Dat de werkdruk op de experimentscholen desalniettemin als minder hoog wordt ervaren dan in de CNV-enquête heeft mogelijk te maken met het ervaren nut van het schrijven van individuele handelingsplannen en het feit dat het personeel van de experimentscholen bewust heeft gekozen voor een onderwijsconcept waarin individuele leerlijnen en daarmee individuele handelingsplannen centraal staan.

Scholen waar opvallend weinig personeel ontevreden is over de werkdruk zijn: De School, Sterrenschool Apeldoorn, Sterrenschool Zevenaar en La Res.

De hoogste werkdruk wordt ervaren op de Sterrenschool Ermelo. Vier van de zes personeelsleden van deze school die een vragenlijst hebben ingevuld, zijn

zeer ontevreden over de werkdruk. Een is neutraal en een van de personeelsleden is tevreden over de werkdruk.

Op Bikube en De Sprenge geeft de helft van de personeelsleden aan ontevreden te zijn over de werkdruk. Op De Sprenge is men zich gaandeweg het afgelopen schooljaar, toen er meer leerlingen gebruik gingen maken van flexibele onderwijstijd, gaan realiseren dat dit toch veel meer met zich meebrengt dan men zich aanvankelijk realiseerde.

Van alle responderende personeelsleden is bijna 85 procent (zeer) tevreden over het werken met flexibele onderwijstijden op hun school. Zo'n 10 procent is tevreden noch ontevreden over het werken met flexibele onderwijstijd en vier respondenten zijn ontevreden. Op Sterrenschool Bikube zijn beduidend minder personeelsleden positief over het werken met flexibele onderwijstijd dan op de andere scholen. Op Sterrenschool Zevenaar en De School is een beduidend groter deel van het personeel zeer positief over het werken met flexibele onderwijstijd dan op de andere scholen.

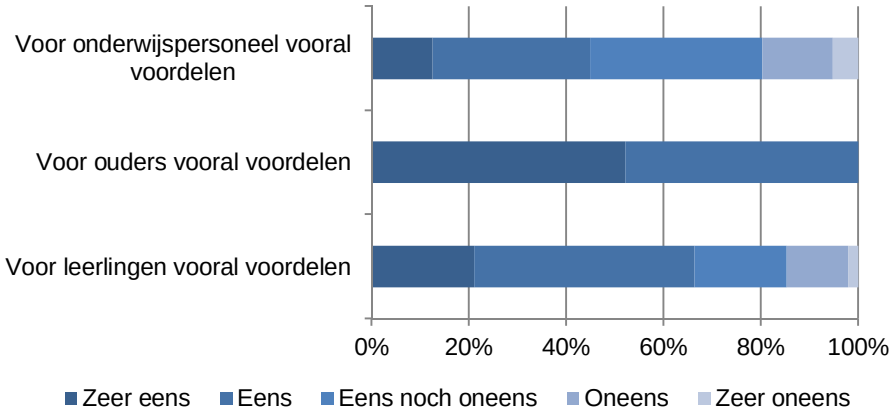
Wie hebben voordeel van flexibele onderwijstijd

We hebben het personeel gevraagd om te reageren op de volgende stellingen:

- Ik zie voor onderwijspersoneel vooral voordelen van het werken met flexibele onderwijstijden ten opzichte van reguliere onderwijstijden.
- Ik zie voor ouders vooral voordelen van het werken met flexibele onderwijstijden ten opzichte van reguliere onderwijstijden.
- Ik zie voor leerlingen vooral voordelen van het werken met flexibele onderwijstijden ten opzichte van reguliere onderwijstijden.

In de onderstaande figuur zijn de antwoorden weergegeven:

Figuur 6.6 Stellingen over voordelen van flexibele tijden

Uit de bovenstaande figuur valt af te lezen dat volgens het personeel vooral ouders voordeel hebben van flexibele onderwijstijden. Ook is ruim 66 procent van het personeel van mening dat leerlingen vooral voordelen ondervinden

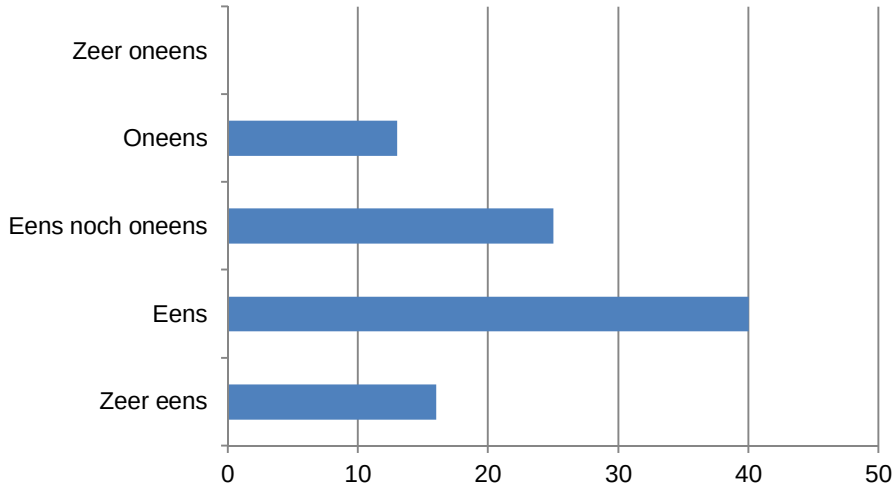
van het werken met flexibele onderwijstijden. De meningen over de stelling dat het werken met flexibele onderwijstijden vooral voordelen met zich meebrengt voor onderwijspersoneel, zijn het meest verdeeld. Iets minder dan de helft is het daar (zeer) mee eens, ruim een derde is het noch eens noch oneens met die stelling en ongeveer een zesde is het (zeer) oneens met de stelling.

Effectieve onderwijstijd

Hieronder staat grafisch weergegeven hoeveel personeelsleden het eens of oneens waren met de stelling 'door de invoering van flexibele onderwijstijden hebben leerlingen meer effectieve onderwijstijd dan met reguliere onderwijstijden'. De grootste groep personeelsleden (56 van de 94) is het hiermee eens of zeer eens, 25 zijn het eens noch oneens met deze stelling en dertien personeelsleden zijn het oneens of zeer oneens. Er zijn twee scholen (vorig jaar zes) waarvan alle personeelsleden het eens zijn met die stelling: De School en Sterrenschool Zevenaar. Op alle andere scholen, behalve De Ruimte en De Sprenge, is ten minste een van de personeelsleden het oneens met de stelling dat leerlingen meer effectieve onderwijstijd hebben dan met reguliere onderwijstijden.

Op alle scholen, behalve Bikube, is het aantal personeelsleden dat het eens is met de stelling groter dan het aantal personeelsleden dat het oneens is met de stelling. Op Bikube zijn evenveel mensen het eens als oneens.

Figuur 6.7 Door de invoering van flexibele onderwijstijden hebben leerlingen meer effectieve onderwijstijd dan met reguliere onderwijstijden

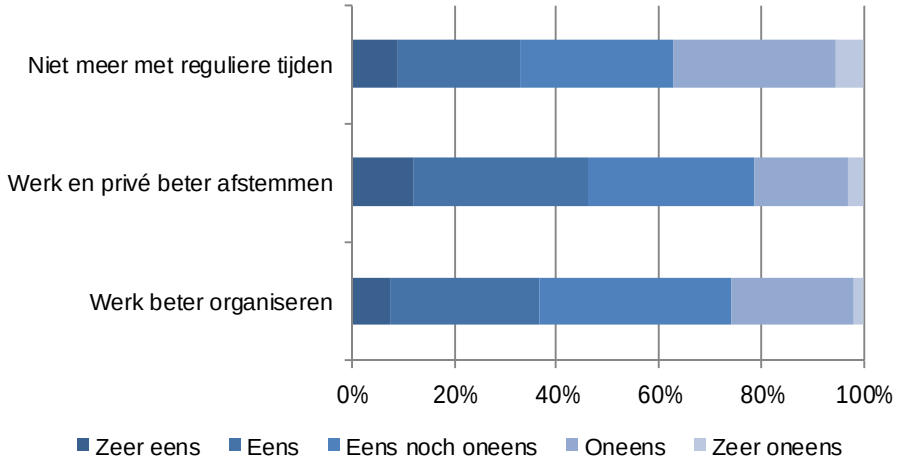

Een ander deel van de stellingen heeft betrekking op het werk zelf. Een deel van deze stellingen staat weergegeven in de onderstaande figuur. De stellingen luidden:

- Ik zou niet meer op een school met reguliere onderwijstijden willen werken.
- Door het werken met flexibele onderwijstijden kan ik werk en privé beter op elkaar afstemmen dan met reguliere onderwijstijden.

- Door het werken met flexibele onderwijstijden kan ik mijn werk beter organiseren dan met reguliere onderwijstijden.

Figuur 6.8 Stellingen over werken met flexibele tijden

Voor elk van de drie stellingen geldt dat de meningen verdeeld zijn en dat een aanzienlijk deel van het responderende personeel het ermee eens noch oneens is.
Een derde van de personeelsleden geeft aan niet meer op een school met reguliere tijden te willen werken. Op een aantal scholen geeft het grootste deel van de personeelsleden aan het oneens te zijn met de stelling niet meer op een school met reguliere onderwijstijden te willen werken. Dat betreft Bikube, De Sprenge, De Vliegenier en Sterrenschool Ermelo.

Op Sterrenschool Zevenaar, Sterrenschool Apeldoorn, La Res en De Ruimte is ten minste de helft van het personeel het eens met de stelling dat zij dankzij de flexibele tijden werk en privé beter op elkaar kunnen afstemmen. Ten minste een derde van de personeelsleden van Casa, De School en De Vliegenier is het (zeer) oneens met deze stelling.

Op vrijwel alle scholen is het personeel verdeeld over de stelling dat zij dankzij de flexibele tijden hun werk beter kunnen organiseren. Alleen de respondenten van Sterrenschool Zevenaar zijn het allemaal eens met deze stelling. Ook op De School is meer dan de helft van de responderende personeelsleden het eens met deze stelling. Dat geldt voor geen van de overige scholen. Op Bikube, De Vliegenier en Sterrenschool Ermelo is ten minste de helft van de mensen het oneens met de stelling dat zij dankzij de flexibele tijden hun werk beter kunnen organiseren.

6.5 Bekendheid met en oordeel over de uitkomsten van het DGO

In hoofdstuk 3 beschreven we het akkoord dat de besturen van de experimentscholen en de vakbonden in 2013 bereikten over onder meer verlof- en vakantiedagen. We hebben het onderwijzend personeel van de experimentscholen een aantal vragen voorgelegd over het gemaakte afspraken in het decentraal georganiseerd overleg (het DGO).

Tabel 6.2 In hoeverre bent u op de hoogte van deze afspraken?

	2013 (n=61)	2014 (n=97)
Van gehoord en bekend met de afspraken	39%	51%
Van gehoord maar niet bekend met de afspraken	46%	31%
Niet over gehoord en niet mee bekend	15%	19%

Personeel dat niet over het DGO gehoord heeft en er niet mee bekend is, is afkomstig van verschillende scholen. Er is geen enkele school waar geen van de personeelsleden over het DGO gehoord heeft. Er is één school waar geen van de personeelsleden bekend is met de afspraken: De Ruimte.

Vervolgens hebben we de respondenten de afspraak die in het DGO gemaakt is[2], voorgelegd en gevraagd hoe zij die afspraak beoordelen.

Tabel 6.3 Hoe beoordeelt u die afspraak?

Als een verbetering	35%
Deels een verbetering, deels een verslechtering	19%
Geen verbetering en geen verslechtering	16%
Een verslechtering	3%
Weet niet/geen mening	28%

Op een aantal scholen ziet ten minste de helft van het personeel de afspraak als een verbetering. Dat betreft Sterrenschool Zevenaar, La Res en De Ruimte.

[2] De kern van de gemaakte afspraken is dat een werknemer met een volledig dienstverband (1659 uur per jaar) recht heeft op 500 uur vakantieverlof inclusief de feestdagen. Deeltijders bouwen vakantie-uren naar rato op. Op verzoek van de werknemer, en voor zover de werkzaamheden aan de instelling dat toelaten, wordt het vakantieverlof ononderbroken verleend. De werknemer heeft in ieder geval recht op vier weken ononderbroken vakantieverlof. De werkgever kan de werknemer verplichten voor maximaal twee weken vakantieverlof op te nemen in de periode waarin de school geen onderwijs verzorgt.

Tabel 6.4 Opmerkingen die over de afspraken zijn gemaakt zijn

Betere inroostering mogelijk. Werkdrukverlagend. Sluit aan bij de opvang.
Dan moet ik mij er eerst meer in verdiepen. Bij ons op school wordt vooral gekeken naar de normjaartaak en dan krijg je te horen dat je nog een aantal dagen moet werken, terwijl ik dat op een andere school niet had gemoeten. Er is, ondanks dat er meer dagen les wordt gegeven geen extra personeel. Dat klopt mijns inziens niet.
De directeur misbruikt de flexibele vakantietijden om de normjaartaakuren (qua lesgebonden uren) recht te trekken, terwijl het aantal niet-lesgebonden taken torenhoog is en ver boven de 1659 uur uitkomt.
De eerste jaren was het een voordeel om op Casa te werken, doordat er nu geen inval-leerkrachten zijn is er amper sprake van vrije opname van vakanties, je moet er nu voor zorgen dat er geen andere leerkracht op vakantie is en dat je vervangen wordt, vaak moet je dit zelf proberen te regelen, dit zorgt voor extra stress. Dit geldt overigens alleen voor leerkrachten, pedagogisch medewerkers mogen wel flexibel vakantie opnemen, zij worden gewoon niet vervangen, hetzelfde geldt voor de directie. De nieuwe afspraken zijn wat mij betreft begrijpelijk, alleen de uitvoering op Casa wordt heel slecht toegepast. De directie heeft zelf weinig kennis over de vakantie-uren van hun werknemers in het onderwijs, wat wederom voor veel stress en discussie zorgt. Als de directie correct zou handelen naar de nieuw gemaakte afspraken zou dat prima zijn.
De mogelijkheid om flexibel vakanties op te nemen vind ik een verbetering. Het feit dat de werkdagen minder uren kunnen tellen dan de vakantiedagen vind ik, met name in geval van ziekte een verslechtering.
De theorie achter de afspraken is goed, in de praktijk werkt het niet altijd even goed.
De verplichting om maximaal twee weken op te nemen vind ik een verslechtering voor de organisatie van de school: als de school langer dicht is (in ons geval in de zomer omdat er in die weken geen vakantie wordt opgenomen door ouders) kan een leerkracht dus eisen dat hij twee weken werkt (zonder kinderen).
Deze regeling is voor ons maar beperkt van toepassing omdat wij de meeste schoolvakanties gewoon dicht zijn. Bij verdere flexibilisering wordt dit wel van belang.
Door de werkdruk bij het opstarten van een nieuw schoolconcept kan ik deze vakantie-weken goed gebruiken! Een groot gedeelte hiervan ben ik dan alsnog aan het werk.
Een deeltijder werkt altijd al meer dan de betaalde uren, in mijn geval is zelfs mijn Bapo opgelost in de mist. Mijn werktijdfactor is 0.54, daarvoor moest ik eerst twee hele dagen en een keer in de veertien dagen een woensdag werken. Nu moet ik elke week de derde dag werken en wel tot half twee. Zogenaamd werk ik nu per dag minder uren. Gelooft u dat? De praktijk wijst uit dat ik nog meer werk dan een aantal jaren geleden. Maar ik heb sinds het bezoek van de inspecteur, waar ook walgelijk veel uren in zijn gaan zitten, besloten om precies mijn aantal uren te werken. Waarschijnlijk komen daar problemen van. Ik ben dan heel benieuwd of men zo sportief is om te erkennen dat wat er van ons gevraagd wordt niet kan.
Het biedt flexibiliteit om ook hierin maatwerk te bieden voor alle partijen!
Het is afhankelijk van de hoeveelheid uren die je ingeroosterd wordt hoeveel vakantie je uiteindelijk kan opnemen.
Het is erg fijn dat je buiten de schoolvakanties verlof kunt opnemen.
Het is ergens begrijpelijk maar wel jammer. Stel dat je een verre reis zou willen maken, en een aantal weken daarvoor zou willen uittrekken, zijn er al 2 weken van je vakantiebudget af i.v.m. verplicht vakantieverlof als er geen onderwijs is. Ergens snap ik ook goed dat de werkgever dit mag doen omdat hij wel aan het einde van het jaar aan zijn baas moet verantwoorden als er bepaalde uren 'over' zijn.
Het is met name voor de echt flexibele scholen en dan met name deeltijders niet echt een verbetering.
Het was erg lang heel onduidelijk wanneer je vakantie kon nemen, hoeveel en waarop gebaseerd. Het aantrekkelijke van vakantie opnemen wanneer je wilt wordt een beetje verstoord met de verplichte vakantiedagen die van je vaste vakantie af gaan. Het is een redelijke regel, die erg handig was duidelijker en eerder te communiceren.
Ik ben niet bereid om in de vakantie te werken.

Vervolg tabel 6.4 Opmerkingen die over de afspraken zijn gemaakt zijn

Ik denk dat er dan meer continuïteit zal zijn op de school als een werknemer maximaal vier weken verlof kunt opnemen. Nu wordt er nog vaak vastgehouden aan de reguliere vakanties dat de leerkracht zijn vakantie opneemt.
Ik denk dat het altijd verstandig is om goede afspraken te maken tussen werknemer en werkgever over arbeidsvoorwaarden. Omdat het werken met flexibele onderwijstijden niet standaard is/was, lijkt het mij belangrijk om te bekijken en af te spreken wat de flexibilisering betekent voor de vrije dagen. Dan weet iedereen weer waar hij/zij aan toe is.
Ik heb het gevoel dat er in onze situatie veel meer naar de werkelijke uren gekeken wordt, en dat dat in de reguliere scholen veel meer nattevingerwerk is. Wij gaan zorgvuldig met onze uren om, en dat is prima. Maar ik denk dat in de reguliere scholen ook beter naar uren gekeken moet worden, het is allemaal zo diffuus – iedereen is bang dat hij uren maakt die niet betaald worden. En dat is niet goed. Ik merk dat ik te weinig tijd heb om naast het eigenlijke lesgeven de randvoorwaarden echt goed vorm te geven. En dat gaat ten koste van de kwaliteit van mijn werk. Er wordt helaas niet gekeken naar wat het onderwijs, een school, echt nodig heeft. Met het oog op de toekomst zie ik dat als een gemiste kans.
Ik ken dit systeem al vanuit de opvang dus is het voor mij niet nieuw. Het is maar net hoe je ernaar kijkt. Ik zie geen problemen.
Ik vind dat er inzake de vakantie uren te veel ongelijkheid ligt tussen de leerkrachten en de leerkrachtondersteuners/onderwijsassistenten. Bij een collega en mij zijn onze contracten veranderd. Onze uren werden eerst berekend volgens de 41,5-urige werkweek, nu zijn ze gewijzigd en is mijn 0,675 werktijdfactor berekend op basis van een 38-urige werkweek. Dit heeft consequenties voor de vakantiedagen. Hierdoor zijn er vier weken vakantieverlof weggevallen. Dat is veel. De wijze waarop dit zomaar kan en dat wij als enige binnen een heel team in geplaatst zijn terwijl wij op basis van de normale uren zijn aangenomen vind ik erg bijzonder en onprettig.
Ik vind het prettig om zelf mijn vakantie te kunnen indelen en hier flexibel mee om te gaan. Binnen het team wordt hier duidelijk over gecommuniceerd.
ik zou me er meer in willen verdiepen, maar op dit moment lukt dat niet.
Je bent niet afhankelijk van de anderen. Maar je hebt gewoon een eigen rooster. En kan zelf dan erom heen plannen wanneer je een keer vrij wilt. Om zo ook ouder en kind bij elkaar te betrekken.
Je hebt veel meer zicht op je vakantie-uren, je kunt deze zelf inplannen. Door het zelf in te plannen kunt je ook kiezen voor vrije dagen tussendoor en voor vrije dagen buiten de 'reguliere' vakanties.
Mensen hebben nu twaalf weken. Dan zouden ze terug moeten en dat geeft onbegrip. Maar het geeft wel meer kansen voor vakantiespreiding van het personeel.
Met een klein team is het niet altijd handig de vakanties te bezetten.
Op zich kan ik me wel vinden in verlofuren naar rato, maar ik heb erg veel moeite met het feit dat leerkrachten meer verlof hebben dan onderwijs-/leerkrachtondersteuners, de verhoudingen zijn niet goed.
We worden nu op elk uur afgerekend. Een hele administratie en dus werkdrukverhogend.
Werktijdfactoren komen niet altijd overeen met de aantal uren die je daadwerkelijk maakt.

7 FLEXIBELE ONDERWIJSTIJD EN ONDERWIJSKWALITEIT

7.1 Inleiding

Met het experiment en de monitoring van de scholen hopen de ministeries van OCW en SZW diverse effecten van flexibele onderwijstijden in beeld te krijgen. In dit hoofdstuk staan de volgende effecten centraal:

- het effect op effectieve onderwijstijd;
- het effect op de kwaliteit van het onderwijs.

Het ministerie van OCW gaf de Inspectie van het Onderwijs de opdracht deze effecten in kaart te brengen. De uitkomsten van dat onderzoek worden in dit hoofdstuk samengevat.[1]

7.2 Afspraken: toezicht en onderzoek door de Inspectie

Werkwijze

Om antwoord te krijgen op de vraag wat het effect is van flexibele onderwijstijden op de kwaliteit van het onderwijs, zijn alle deelnemende scholen in de maanden april en mei 2014 door de Inspectie bezocht. De contactinspecteur van de school en de coördinerend inspecteur van het experiment flexibele onderwijstijd hebben alle onderzoeken gezamenlijk uitgevoerd. Het onderzoek bestond uit een vragenlijst en een kwaliteitsonderzoek. Met de vragenlijst werden achtergronden van de school in kaart gebracht. Het kwaliteitsonderzoek bestond uit de volgende activiteiten:

- controle van de aanwezigheid van de schoolgids en het schoolplan bij de Inspectie;
- toets op de aanwezigheid van informatie over enkele wettelijk verplichte onderdelen in de schoolgids en het schoolplan;
- controle op de onderwijstijd die de school heeft gepland;
- onderzoek en analyse van jaardocumenten en gegevens over de school, die bij de inspectie aanwezig zijn;
- analyse van documenten die betrekking hebben op zelfevaluatie-activiteiten van de school en van andere documenten die de school voorafgaand aan het schoolbezoek heeft toegestuurd, namelijk de schoolgids, de toetskalender, de doelen voor de zorg 2013/2014, het schooljaarplan 2013/2014 en het schoolplan 2011-2015.
- schoolbezoek, waarbij in een aantal groepen de onderwijspraktijk is geobserveerd door het bijwonen van lessen Nederlandse taal, rekenen en wiskunde. Deze lesbezoeken vonden plaats in de groepen 1, 2, 3/4, 5/6 en 7/8;

[1] Het onderzoeksverslag van de Inspectie is te vinden op de website van de Inspectie van het Onderwijs.

- gesprekken met de directie en de intern begeleider over de kwaliteit van de indicatoren;
- gesprek met leraren;
- eindgesprek met de directie en een vertegenwoordiging van het bestuur, na afloop van het schoolbezoek.

Tijdens het onderzoek beoordeelde de Inspectie indicatoren van de volgende aspecten:
- opbrengsten;
- onderwijsleerproces;
- onderwijstijd;
- schoolklimaat;
- didactisch handelen;
- afstemming;
- zorg en begeleiding;
- kwaliteitszorg;
- wet- en regelgeving.

Toezichtkader
De Inspectie heeft zich bij haar onderzoek onder andere gebaseerd op het Toezichtkader primair en voortgezet onderwijs (po/vo) 2012 en de notitie Analyse en waarderingen van opbrengsten primair onderwijs. Beide documenten zijn te vinden op www.onderwijsinspectie.nl.

Op elk van de hierboven genoemde aspecten heeft de Inspectie voor tien afzonderlijke scholen in kaart gebracht en vervolgens aangegeven in hoeverre zij denkt dat er een relatie is met flexibele onderwijstijden. De elfde school, Sterrenschool De Ruimte, ontbreekt in de rapportage omdat deze school nog geen twee jaar bestaan en het daarmee nog te vroeg is voor een kwaliteitsonderzoek.

7.3 De uitkomsten van de kwaliteitsonderzoeken

De Inspectie maakt in haar toezichtkader een onderscheid tussen indicatoren en normindicatoren. De ‘normindicatoren’ spelen een rol in de beslisregels voor de kwalificaties van ‘zwakke’ en ‘zeer zwakke’ school.
De normindicatoren zijn:
1.1* De resultaten van de leerlingen aan het eind van de basisschool liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht.
1.2* De resultaten van de leerlingen voor Nederlandse taal en voor rekenen-wiskunde tijdens de schoolperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht.

2.1* Bij de aangeboden leerinhouden voor Nederlandse taal en rekenen-wiskunde betrekt de school alle kerndoelen als te bereiken doelstellingen.
2.2* De leerinhouden voor Nederlandse taal en rekenen-wiskunde worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8.
2.4* De school met een substantieel aantal leerlingen met een leerlinggewicht biedt bij Nederlandse taal leerinhouden aan die passen bij de onderwijsbehoeften van leerlingen met een taalachterstand.
5.1* De leraren geven duidelijke uitleg van de leerstof.
5.2* De leraren realiseren een taakgerichte werksfeer.
5.3* De leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten.
7.1* De school gebruikt een samenhangend systeem van genormeerde instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen.
8.3* De school voert de zorg planmatig uit.

In tabel 7.1 staan de scores van de experimentscholen op de normindicatoren weergegeven. De betekenis van de scores[2] is:
1 Slecht
2 Onvoldoende
3 Voldoende
4 Goed
5 Niet te beoordelen

Drie van de experimentscholen, de Sterrenschool Apeldoorn, De School en Sterrenschool Zevenaar scoren op alle normindicatoren ten minste voldoende. De overige experimentscholen scoren op ten minste een van de normindicatoren onvoldoende.
De Inspectie heeft op basis van de scores op de normindicatoren voor acht van de tien experimentscholen een basisarrangement afgegeven. De Parapluschool kreeg het oordeel ‘zeer zwak’ en De Vliegenier heeft het oordeel ‘zwak’ gekregen. De school met het oordeel ‘zeer zwak’ stopt met het hanteren van flexibele onderwijstijd.

Tabel 7.1 Scores van de experimentscholen in 2014 op de normindicatoren van de Inspectie van het Onderwijs

	1.1	1.2	2.1	2.2	2.4	5.1.	5.2	5.3	7.1	8.3
Sterrenschool Ermelo	3	2	3	3	3	3	4	3	3	3
De Sprenge	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Bikube	3	2	3	3	3	3	3	3	3	2
Sterrenschool Apeldoorn	3	3	3	3	3	3	3	3	4	3
La Res	5	3	3	3	3	3	2	3	4	3
De Vliegenier	5	3	3	3	2	3	2	3	3	2
Parapluschool	3	2	2	3	3	3	2	2	3	2
De School	5	5	3	3	3	3	4	4	3	3
Casa	5	5	3	3	3	3	3	3	2	2
Sterrenschool Zevenaar	5	5	3	3	3	3	3	3	3	3

Bron: Inspectie van het Onderwijs. Experiment flexibele onderwijstijden 2011-2014.

Opbrengsten
Alhoewel alle scholen op basis van de kwaliteitsonderzoeken voldoende eindresultaten hebben, neemt de Inspectie een zorgelijke ontwikkeling op dit punt waar. Het aantal scholen met onvoldoende eindopbrengsten is in het derde jaar van het experiment fors toegenomen van drie naar zeven. Ook laten de tussentijdse resultaten op de toetsen van spelling, rekenen-wiskunde en begrijpend lezen van de groepen 5, 6 en 7 op bijna alle scholen een daling zien.

Leerstofaanbod
Het leerstofaanbod is op de meeste scholen op orde. Op één school worden de kerndoelen voor begrijpend lezen niet gehaald. Op een andere school sluiten de leerinhouden van de verschillende leerjaren niet op elkaar aan. Op weer een andere school past het aanbod voor Nederlandse taal niet bij de onderwijsbehoeften van leerlingen met een taalachterstand. De Inspectie beoordeelt op één school de aansluiting van de leerinhouden van de verschillende leerjaren als goed.

Onderwijstijd
Op acht scholen maken de leraren efficiënt gebruik van de geplande onderwijstijd. Voor een van die scholen waardeert de Inspectie deze indicator als goed. Op twee andere scholen lekt er te veel onderwijstijd weg, onder andere doordat leswisselingen te lang duren en het klassenmanagement niet op orde is.
Een goed klassenmanagement is één van de voorwaarden voor het werken met flexibele onderwijstijden. Uit het onderzoek blijkt dat nog niet alle leraren dit goed hebben georganiseerd.

Schoolklimaat
Op alle scholen zorgt het personeel ervoor dat de leerlingen op een respectvolle manier met elkaar en anderen omgaan. Eén school krijgt binnen dit aspect drie keer de waardering goed. Op een andere school is dit één keer het geval.
Het onderzoek laat zien dat er geen redenen zijn om aan te nemen dat leerlingen zich ten gevolge van de flexibele onderwijstijden niet veilig voelen op school. Dit geldt op één school niet voor het personeel. Hier is de invoering van flexibele onderwijstijden oorzaak van tegenstellingen tussen voor- en tegenstanders van de invoering. Dit heeft tot gevolg gehad dat medewerkers hun werkklimaat als onveilig ervaren.

Didactisch handelen (*zie ook tabel 7.1 normindicatoren 5.1, 5.2 en 5.3)*
Uit het onderzoek blijkt dat de leraren van alle scholen op schoolniveau voldoende duidelijke uitleg geven. Dit geldt niet voor het realiseren van een taakgerichte werksfeer. Op drie scholen is deze op schoolniveau van onvoldoende kwaliteit. Op twee andere scholen heeft de Inspectie deze taakgerichte werksfeer echter als goed kunnen beoordelen.

Eén school slaagt erin de leerlingen op een goede wijze actief bij de onderwijsactiviteiten te betrekken. Op één (andere) school slagen de leraren daar in onvoldoende mate in.

Het onderzoek laat zien dat er verschillen zijn in de didactische en organisatorische vaardigheden van leraren. Mogelijk brengen complexe onderwijssituaties die het werken met flexibele onderwijstijden onvermijdelijk met zich meebrengen, de tekortkomingen aan het licht. Hier ligt mogelijk een oorzaak voor de geconstateerde terugloop van de leeropbrengsten op een groot deel van de scholen.

Afstemming

De Inspectie hanteert de volgende indicatoren voor het thema 'Afstemming':

6.1 De leraren stemmen de aangeboden leerinhouden af op verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen.
6.2 De leraren stemmen de instructie af op verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen.
6.3 De leraren stemmen de verwerkingsopdrachten af op verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen.
6.4 De leraren stemmen de onderwijstijd af op verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen.

Het afstemmen van de aangeboden leerinhouden op verschillen in ontwikkeling tussen leerlingen lukt op negen van de tien scholen. Als het gaat om afstemming van de instructie, slagen maar zes van de tien scholen daar in voldoende mate in. Op zeven van de tien scholen vindt voldoende afstemming van de verwerkingsopdrachten plaats. Op een van die scholen heeft de Inspectie hiervoor het oordeel goed gegeven. Wat betreft de afstemming van de onderwijstijd luidt het oordeel van de Inspectie op één school goed. Op een andere school gebeurt het echter in onvoldoende mate.

Een goede afstemming is een van de voorwaarden om met succes te kunnen werken met flexibele onderwijstijden. Hier slagen nog niet alle scholen in voldoende mate in.

Tabel 7.2 Scores van de experimentscholen in 2014 op de indicatoren van de aspecten 'Afstemming'

	6.1	6.2	6.3	6.4
Sterrenschool Ermelo	3	3	3	3
De Sprenge	3	2	2	3
Bikube	3	3	3	2
Sterrenschool Apeldoorn	3	2	2	3
La Res	3	3	3	3
De Vliegenier	3	2	2	3
Parapluschool	2	2	3	3
De School	3	3	4	4
Casa	3	3	3	3
Sterrenschool Zevenaar	3	3	3	3

Begeleiding

Acht van de tien scholen gebruiken een genormeerd systeem voor het volgen van de ontwikkeling van de leerlingen. Op twee scholen voldoet het observatiesysteem voor de leerlingen van de groepen 1 en 2 niet aan de eisen die de Inspectie stelt. Twee andere scholen krijgen de beoordeling goed, omdat zij ook over instrumenten beschikken om diepgaander deelonderzoek te doen.

De Inspectie vraagt bij de scholen aandacht voor het verdiepen van de analyses van de verkregen gegevens. Op vijf scholen zijn deze niet scherp genoeg en dragen de analyses in onvoldoende mate bij aan de kwaliteit van de zorg.

Zorg

De indicatoren voor het thema Zorg zijn:

8.1 De school signaleert vroegtijdig welke leerlingen zorg nodig hebben.
8.2 Op basis van een analyse van de verzamelde gegevens bepaalt de school de aard van de zorg voor de zorgleerlingen.
8.3 De school voert de zorg planmatig uit.
8.4 De school evalueert regelmatig de effecten van de zorg.

Tabel 7.3 Scores van de experimentscholen in 2014 op de indicatoren van de aspecten 'Zorg'

	8.1	8.2	8.3	8.4
Sterrenschool Ermelo	3	2	3	3
De Sprenge	2	2	2	2
Bikube	2	2	2	2
Sterrenschool Apeldoorn	3	2	3	2
La Res	3	3	3	3
De Vliegenier	3	3	2	3
Parapluschool	3	2	2	2
De School	3	3	3	3
Casa	3	3	2	2
Sterrenschool Zevenaar	3	2	3	2

De Inspectie concludeert dat het verlenen van specifieke zorg aan leerlingen voor wie dit noodzakelijk is, op te veel scholen van onvoldoende kwaliteit is. De Inspectie stelt dat dit mogelijk een verklaring vormt voor de terugloop van de leeropbrengsten van de meeste scholen.

Kwaliteitszorg

De indicatoren voor kwaliteitszorg zijn:

9.1 De school heeft inzicht in de onderwijsbehoeften van haar leerlingenpopulatie.
9.2 De school evalueert jaarlijks de resultaten van de leerlingen.
9.3 De school evalueert regelmatig het onderwijsleerproces.
9.4 De school werkt planmatig aan verbeteractiviteiten.

9.5 De school borgt de kwaliteit van het onderwijsleerproces.
9.6 De school legt verantwoording af aan belanghebbenden over de gerealiseerde onderwijskwaliteit.

Tabel 7.4 Scores van de experimentscholen in 2014 op de indicatoren van de aspecten 'Kwaliteitszorg'

	9.1	9.2	9.3	9.4	9.5	9.6
Sterrenschool Ermelo	2	3	2	3	3	2
De Sprenge	3	2	3	2	2	3
Bikube	2	2	2	2	2	2
Sterrenschool Apeldoorn	2	3	3	3	2	2
La Res	3	3	2	3	3	3
De Vliegenier	3	3	3	3	2	2
Parapluschool	2	3	2	2	2	2
De School	3	3	3	4	4	4
Casa	3	2	2	3	3	2
Sterrenschool Zevenaar	3	2	3	3	3	3

De Inspectie oordeelt dat te veel scholen hiaten in hun kwaliteitszorg laten zien. Voor één school geldt zelfs dat de Inspectie alle onderzochte indicatoren uit dit aspect als onvoldoende heeft beoordeeld.

Wet- en regelgeving
Wet- en regelgeving is bijna op alle scholen op orde. Eén school voldoet echter op één onderdeel niet aan de eisen. Op de school in kwestie mogen leerlingen alleen deelnemen aan het experiment flexibele onderwijstijden als zij ook gebruikmaken van de buitenschoolse opvang. Voor deze buitenschoolse opvang moeten de ouders betalen. Deze voorwaardelijke toelating is in strijd met artikel 40 lid 1 WPO, dat bepaalt dat toelating tot de school niet afhankelijk mag worden gesteld van een geldelijke bijdrage van de ouders. Het bestuur van de betreffende school heeft inmiddels besloten in het schooljaar 2014/2015 niet meer met flexibele onderwijstijden te werken. Daarmee is deze tekortkoming per 1 augustus 2014 opgeheven.

7.4 Effecten/risico's van het invoeren van flexibele onderwijstijden

Op grond van de kwaliteitsonderzoeken lijkt de invoering van flexibele onderwijstijden een aantal risico's met zich mee te brengen.

De kwaliteitsonderzoeken laten op vrijwel alle scholen een neerwaartse ontwikkeling van de resultaten zien op de genormeerde toetsen voor Nederlandse taal en rekenen-wiskunde. Bovendien blijkt het aantal experimentscholen met onvoldoende eindopbrengsten in het derde jaar van het experiment fors hoger dan in het eerste jaar van het experiment. Waardoor

dit veroorzaakt wordt, is niet goed vast te stellen omdat hierop naast de flexibele onderwijstijden tal van andere factoren van invloed kunnen zijn.

Leerlingen die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden lopen op sommige scholen het risico op stagnatie in hun ononderbroken leerproces. Het werken met flexibele onderwijstijden zou om die reden wel eens kunnen leiden tot een toename van de behoefte aan (tijdelijke) individuele extra zorg.

Mogelijk zijn scholen zo druk met alle veranderingen die het werken met flexibele onderwijstijden en een nieuw onderwijsconcept teweegbrengen, dat de focus vooral daarop ligt. Dit houdt het risico in dat de al gerealiseerde kwaliteit te weinig of geen aandacht meer krijgt. Het gevolg kan dan zijn dat die kwaliteit ongemerkt en onbedoeld terugloopt. Het is van groot belang dit te voorkomen. Dat het mogelijk is om terugloop te voorkomen, bewijst één school waar drie van de zes indicatoren als voldoende zijn beoordeeld en maar liefst drie als goed.

Scholen die met flexibele onderwijstijden werken, krijgen geen geld van het rijk voor de inzet van extra formatie die nodig is tijdens de reguliere vakanties. Het risico bestaat dus dat scholen ouders om een geldelijke bijdrage gaan vragen om de benodigde extra formatie te financieren. Zolang deze bijdrage vrijwillig is, mag dat. Wordt de bijdrage echter als toelatingseis gebruikt, dan is dat in strijd met de wet.

7.5 Kansen voor het werken met flexibele onderwijstijden

De Inspectie ziet ook een aantal kansen voor het werken met flexibele onderwijstijden.

Meer flexibiliteit voor kinderen, ouders en leraren
Flexibele onderwijstijden in de breedste zin van het woord, geven ouders de mogelijkheid de schooltijden aan te passen op hun werktijden. Ook stelt het leraren in staat extra instructie of pre-teaching te geven en individuele leerlijnen voor leerlingen op te zetten. Uit de gesprekken die de inspectie met de deelnemende scholen heeft gevoerd, blijkt bovendien dat leerlingen goed in staat blijken hun eigen leerwensen te formuleren en verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leerproces.
Eén school heeft goede ervaringen met naast flexibele onderwijstijden ook te werken met flexibele begin- en eindtijden. Dit heeft voordelen voor het bioritme van sommige leerlingen.

Sluit aan op Passend Onderwijs
Op één school loopt een experiment met een samenwerkingsverband passend onderwijs, door leerlingen met specifieke behoeften op hun school te plaatsen. Zulke plaatsing is mogelijk omdat de school volledig individueel onderwijs geeft. Dit biedt kansen voor de uitvoering van passend onderwijs.

Kinderen en ouders kunnen op vakantie
Voor sommige minder draagkrachtige of seizoensgebonden werkende ouders bieden de flexibele onderwijstijden de mogelijkheid om buiten de reguliere (dure) vakantieperiodes toch met hun kinderen op vakantie te kunnen.

7.6 Randvoorwaarden

De Inspectie concludeert op grond van de kwaliteitsonderzoeken op de experimentscholen, de vragenlijsten die de experimentscholen hebben ingevuld en de gesprekken die op de experimentscholen en met de besturen van deze scholen zijn gehouden, dat er een aantal randvoorwaarden zijn voor het succesvol invoeren van flexibele onderwijstijden. Dit zijn:
- een stabiele basis;
- een goede voorbereiding;
- facilitering door het bestuur;
- een competent team.

Een stabiele basis
Ten eerste helpt een stabiele basis bij het invoeren van flexibele onderwijstijden. Aan dit experiment deden vijf nieuw opgerichte scholen mee, waarvan één nog maar twee jaar eerder was gestart. Er moest dus naast het starten van een nieuwe school ook worden gewerkt aan flexibilisering van het onderwijs. Dit blijkt een lastige combinatie. Veel tijd gaat op aan organisatie, wat het geven van kwalitatief goed onderwijs in de weg staat. Eén nieuw opgerichte school is dan ook kort na de start gestopt met flexibele onderwijstijden, omdat deze school had ervaren dat er eerst een goed functionerende school moet staan. Op een andere, al lang bestaande school met een nieuwe dislocatie heeft deelname aan het experiment geleid tot een ernstige achteruitgang van de onderwijskwaliteit. De school is als zeer zwak beoordeeld. Het bestuur heeft besloten op 1 augustus 2014 te stoppen met flexibele onderwijstijden. De eerste opgave voor de school is weer te bouwen aan de basiskwaliteit.

Een goede voorbereiding
Ten tweede moet er een gedegen voorbereiding en voldoende voorbereidingstijd zijn voordat een school kan overgaan tot het werken met flexibele onderwijstijden. Er moet ten minste worden voldaan aan drie basisvoorwaarden:
- ouders moeten flexibele onderwijstijden willen;
- het bestuur moet flexibiliteit faciliteren;
- het team moet competent zijn.

Facilitering door het bestuur
Een aantal besturen gaf aan zich bij de start te weinig gerealiseerd te hebben wat werken met flexibele onderwijstijden van een school vraagt. Daarnaast voorzien bijna alle scholen problemen met de bekostiging van de leraren die in

de reguliere vakanties moeten werken. De extra kosten moeten door het bestuur worden betaald. De vraag is hoe lang besturen in staat en of bereid zijn die extra kosten te dragen. Omdat er niet genoeg geld is om extra personeel aan te stellen (te weinig formatie) hebben scholen problemen om vijftig weken open te zijn. In sommige gevallen leidt dit tot het vragen van hoge vrijwillige ouderbijdragen. Op één school was dit zelfs een verplichte bijdrage.

Een competent team
Het werken met flexibele onderwijstijden vraagt veel voorbereiding, een goede planning en afstemming en samenwerking met collega's. Veel directeuren hebben moeite met het vinden van gekwalificeerde leraren en invallers die kunnen werken volgens het schoolconcept en kunnen omgaan met flexibele onderwijstijden. Sommige scholen hebben een competentieprofiel opgesteld voor leraren die willen werken met flexibele onderwijstijden.

Op drie scholen is het hele team inclusief de directie en intern begeleider vervangen. Twee scholen hebben dat voorafgaand aan/bij aanvang van deelname aan het experiment gedaan. Op één school heeft het bestuur na één jaar bijna het hele team vervangen, omdat het zittende team niet verder wilde met flexibele onderwijstijden. De school ontwikkelt zich nu op positieve wijze dankzij de leerkrachten die op hun competenties zijn geselecteerd.

Ook uit de kwaliteitsonderzoeken op de deelnemende scholen bleek dat er significante verschillen in de didactische en organisatorische vaardigheden van leraren bestaan. Mogelijk brengen complexe onderwijssituaties, die het werken met flexibele onderwijstijden onvermijdelijk met zich meebrengen, bij sommige leraren tekortkomingen op deze terreinen aan het licht.

Als het gaat om afstemming van de instructie slagen daar maar zes van de tien scholen in voldoende mate in. Een goede afstemming is een van de voorwaarden om met succes te werken met flexibele onderwijstijden.

Uit de gesprekken met de scholen heeft de inspectie vernomen dat de leraren veel tijd investeren, dat het leraren bewuster maakt waar ze mee bezig zijn, maar vooral dat het ook kan leiden tot meer plezier in het werk.

7.7 Conclusies

Flexibele onderwijstijden hebben niet alleen te maken met tijd, maar ook met flexibilisering en individualisering van het onderwijsleerproces. Invoering van flexibele onderwijstijden vraagt daarmee veel van docenten, de schoolleiding en het bestuur. Het vraagt inzet, zowel in tijd als in geld. Een verandering van zowel de onderwijskundige aanpak als van alle processen binnen de school. Flexibele onderwijstijden invoeren is daarmee geen 'kleine interventie', maar een ingrijpende keuze.

De groep scholen die heeft meegedaan aan het experiment flexibele onderwijstijden is enerzijds beperkt en anderzijds heel divers. Het betrof beginnende scholen en reeds bestaande scholen. We zagen verschillen in concepten, verschillen in motieven en variatie in vaardigheid van docenten. Dat maakt het lastig om vergaande conclusies te trekken over dit experiment. Ook omdat de termijn van het experiment kort was.

De rapportage levert wel een kwalitatief beeld op van de randvoorwaarden waaraan een school moet voldoen voordat werken met flexibele onderwijstijden succesvol kan worden ingevoerd.

We noemen:
- Een duidelijk door het bestuur goedgekeurd plan, waarin naast de organisatorische zaken vooral ook het onderwijsinhoudelijke deel goed is beschreven.
- Een team dat achter het concept staat en flexibel (individueel) onderwijs kan geven.
- Een goede aansturing door de directeur en controle op de kwaliteit van het onderwijs.

Dit zijn stevige randvoorwaarden, maar ze zijn haalbaar. Van de onderzochte scholen bleek er één aan deze voorwaarden te voldoen. Bij deze school is sprake van een doordacht concept, goede leraren, goede aansturing door de directie en ondersteuning door het bestuur. Een mooi voorbeeld van hoe het kan.

Op de meeste van de elf scholen was aan één of meerdere van deze randvoorwaarden niet voldaan. Op een aantal scholen is dit ook duidelijk ten koste gegaan van de onderwijskwaliteit. Bij een (eventueel) vervolg van het experiment is aandacht voor de noodzakelijke randvoorwaarden dan ook van groot belang.

8 CONCLUSIES

In het experiment flexibele onderwijstijd hebben twaalf scholen de ruimte gekregen om af te wijken van twee wettelijke regels: de verplichte centrale zomervakantie en het maximum aantal vierdaagse schoolweken. Van deze twaalf scholen hebben er uiteindelijk elf daadwerkelijk van die ruimte gebruik-gemaakt. Zes van hen sinds het schooljaar 2011/2012 en de overige vijf sinds 2012/2013. De experimentscholen verschillen van elkaar in onder meer leerlingaantal, denominatie, ligging, huisvesting en het aantal jaren dat zij bestaan. Daarnaast is er een onderscheid in de motivatie van de scholen om over te gaan tot flexibele onderwijstijd: deze heeft soms een onderwijsinhoudelijke achtergrond, maar is bij de meeste experimentscholen ingegeven vanuit de wens om aantrekkelijker te zijn voor ouders. Het initiatief tot deelname aan het experiment flexibele onderwijstijd is vaak op bestuursniveau ontstaan.

Variatie in flexibiliteit

Het experiment laat zien dat het loslaten van eerdergenoemde wettelijke regels tot een zeer diverse invulling van schooltijden kan leiden en daarmee tot grote verschillen in de vorm van en hoeveelheid aan flexibiliteit die scholen bieden. De mate van flexibiliteit die een school biedt, is afhankelijk van de combinatie van de hieronder genoemde vormen van flexibiliteit en het aantal weken dat onderwijs wordt geboden. De experimentschool met de meeste flexibiliteit, biedt gedurende vijftig weken per jaar, vijf dagen per week van 8.30 tot 18.00 uur onderwijs. De school met vooralsnog de minste flexibiliteit, biedt onderwijs gedurende 42 weken en kent geen flexibele begin- of eindtijden. Daarnaast kunnen alle leerlingen op deze school een aantal compensatiedagen opnemen.

De vormen van flexibiliteit zijn:

- Compensatiedagen: een beperkt aantal uren dat ‘te veel’ (dat wil zeggen boven het wettelijk verplichte minimum aantal uren) aan onderwijs wordt gevolgd, mag gecompenseerd. Dat betekent dat ouders en kinderen op een moment dat het hen goed uitkomt ervoor kunnen kiezen om vrij te nemen.
- Flexibele vakanties: in (een deel van de) reguliere schoolvakanties wordt onderwijs geboden. Leerlingen die in reguliere schoolvakanties onderwijs volgen, kunnen op een ander moment vakantie nemen.
- Flexibele begin- en eindtijden: leerlingen kunnen op verschillende momenten van de dag beginnen en op verschillende momenten van de dag stoppen met het volgen van onderwijs.
- Vierdaagse schoolweek: leerlingen krijgen expliciet de mogelijkheid om een vierdaagse schoolweek te kiezen.

Organisatie van flexibele onderwijstijd
Het werken met flexibele onderwijstijd vraagt om een aantal aanpassingen in de schoolorganisatie en de organisatie van het onderwijs.

- *Een andere administratie van aan- en afwezigheid*. Om een beeld te hebben van het aantal uren onderwijs dat leerlingen ontvangen, moet niet alleen de afwezigheid, maar ook de aanwezigheid per leerling worden geadministreerd. Per leerling worden afspraken gemaakt over wanneer deze op school is en wanneer deze vrij is.
- *Individualisering van het onderwijs*. Als niet alle leerlingen op het zelfde moment op school zijn, moet bedacht worden op welke manier en op welk moment leerlingen het onderwijs krijgen aangeboden. Alle experimentscholen hebben een zekere mate van individualisering in hun onderwijs gebracht. Twee van de elf experimentscholen werken met volledig individuele leerlijnen. Dit aspect van het werken met flexibele onderwijstijd is voor de meeste experimentscholen het meest ingewikkeld gebleken. Ook omdat de manier van werken om andere competenties van onderwijsgevenden vraagt dan nu gebruikelijk is.
- *Bekostiging*. Als een school meer dan de veertig gebruikelijke weken onderwijs biedt, kost dat meer geld. Er is een rekenmodel in omloop voor het Sterrenschoolconcept, dat aantoont dat bij een zekere schaalgrootte flexibele onderwijstijd budgetneutraal zou kunnen worden aangeboden. Die situatie is nog op geen van de experimentscholen gerealiseerd.
  De meeste experimentscholen ontvingen extra middelen van het bestuur voor de extra personele kosten die de flexibele onderwijstijd met zich meebracht. Een aantal scholen biedt zelf buitenschoolse opvang en/of opvang voor driejarigen en bekostigt daaruit de extra onderwijstijd die geboden wordt. Daarnaast proberen verschillende scholen door de opbouw van hun personeelsbestand de kosten van flexibele onderwijstijd binnen de perken te houden. Deze opbouw kenmerkt zich door daar waar mogelijk onderwijsassistenten in te zetten, te werken met grotere eenheden van leerlingen waarvoor een team van leerkrachten en onderwijsassistenten verantwoordelijk is en door het personeel flexibel in te zetten en kosten-efficiënt in te roosteren en door het aantal personeelsleden af te stemmen op het aantal leerlingen dat aanwezig is.

De kwaliteit van het onderwijs
In de laatste meting van het experiment heeft de Inspectie van het Onderwijs de kwaliteit van het onderwijs op de experimentscholen onderzocht. Een van de experimentscholen is in de beschrijving van de resultaten daarvan buiten beschouwing gelaten omdat deze nog geen twee jaar bestond. Voor de overige tien heeft de Inspectie acht maal een basisarrangement afgegeven. Een van de experimentscholen is als zwak en een experimentschool is als zeer zwak beoordeeld. Hoewel het lastig is om vast te stellen in hoeverre de kwaliteit van het onderwijs op de experimentscholen het gevolg is van het werken met flexibele onderwijstijden, ziet de Inspectie van het Onderwijs wel dat het invoeren daarvan bepaalde risico's met zich meebrengt. Het overgaan op flexibele tijden blijkt veel te vragen van een school en van degenen die

daar werkzaam zijn. Een risico daarvan is dat de aandacht voor sommige andere aspecten van het onderwijs daardoor verslapt. Een gedegen voorbereiding van het werken met flexibele onderwijstijden is daarom noodzakelijk. Deze gedegen voorbereiding bestaat uit:

- een duidelijk door het bestuur goedgekeurd plan, waarin naast de organisatorische zaken vooral ook het onderwijsinhoudelijke deel goed is beschreven;
- een team dat achter het concept staat en flexibel (individueel) onderwijs kan geven;
- een goede aansturing door de directeur en controle op de kwaliteit van het onderwijs.

De Inspectie stelt dat op de meeste van de elf scholen aan één of meerdere van deze randvoorwaarden niet was voldaan. Dat is op een aantal scholen ten koste gegaan van de onderwijskwaliteit.

De beoordeling van flexibele onderwijstijd door onderwijspersoneel
Het overgrote deel (85%) van het personeel op de experimentscholen is positief over het werken met flexibele onderwijstijden. Een aspect waar een beduidend kleiner deel van het personeel tevreden over is, betreft de werkdruk. Een kwart van het personeel is hier (zeer) ontevreden over. Daarbij zijn er verschillen tussen de experimentscholen en lijkt er een relatie te bestaan met de wijze waarop het werken met flexibele onderwijstijden inhoudelijk al is uitgekristalliseerd en/of de mate waarin het personeel betrokken is geweest bij de beslissing om over te gaan tot het invoeren van flexibele onderwijstijd. Ruim de helft van het personeel denkt dat de effectieve onderwijstijd als gevolg van het werken met flexibele onderwijstijd is toegenomen. Op twee van de experimentscholen zijn alle personeelsleden van mening dat de effectieve onderwijstijd is toegenomen. Op een school is het aantal personeelsleden dat denkt dat de effectieve onderwijstijd is afgenomen in de meerderheid.

De beoordeling van flexibele onderwijstijd door leerlingen
Leerlingen van de experimentscholen zijn erg tevreden over de, vaak nieuwe, school waar zij op zitten. De flexibele onderwijstijden zijn daarbij niet per se van belang. Leerlingen beschouwen de tijden al snel als een gegeven en niet als iets bijzonders.

De beoordeling van flexibele onderwijstijd door ouders
Het SER-advies ‘Tijden van de Samenleving’ vormde in 2012 de aanleiding voor het Experiment flexibiliseren onderwijstijd. In dat advies werd geconcludeerd dat publieke functies meer rekening moeten houden met de tijden waarop mensen aan het werk zijn, omdat zij steeds meer moeite hebben hun baan te combineren met hun taken in de privésfeer. Een belangrijk element in het onderzoek dat verbonden is aan het experiment betreft dan ook de vraag of ouders werk en privé als gevolg van de flexibilisering van onderwijstijd beter op elkaar kunnen afstemmen. Uit het onderzoek komt naar voren dat dat zeker het geval is. Ouders zijn erg tevreden over de

mogelijkheden die de flexibele onderwijstijd hen biedt. Dat geldt ook voor de ouders waarvoor de flexibele onderwijstijden geen belangrijke reden vormden om voor een experimentschool te kiezen.

Flexibele onderwijstijd en het gebruik van kinderopvang
Ouders die gebruikmaken van flexibele onderwijstijd, maken meer gebruik van kinderopvang dan ouders die geen gebruik maken van flexibele onderwijstijd. Dat lijkt vooral het gevolg van het feit dat deze ouders meer uren werken. Een deel van de ouders die gebruikmaken van flexibele onderwijstijden, is meer gebruik gaan maken van kinderopvang, maar een ongeveer even groot deel is minder gebruik gaan maken van kinderopvang. Voor de meeste ouders heeft het gebruikmaken van flexibele onderwijstijd geen effect gehad voor de mate waarin zij gebruikmaken van kinderopvang.

Flexibele onderwijstijd en arbeidsparticipatie
Op alle experimentscholen wordt ouders de mogelijkheid geboden om te kiezen voor reguliere of flexibele schooltijden. De alleenstaande ouders of ouderparen die veel werken, kiezen vaker voor flexibele onderwijstijden dan alleenstaande ouders die niet werken of ouderparen waarin een van de ouders geen betaald werk heeft of een beperkt aantal uren per week werkt. Flexibele onderwijstijden zijn dus vooral aantrekkelijk voor alleenstaande ouders of ouderparen die veel uren per week werken. Het is niet zo dat ouders die kiezen voor flexibele onderwijstijd vervolgens meer gaan werken.

Tot slot
Vanuit maatschappelijk oogpunt blijkt de invoering van flexibele onderwijstijd een ontwikkeling die zeer goed aansluit bij de huidige samenleving. Vanuit dat oogpunt is het wenselijk om de invoering van flexibele onderwijstijd wettelijk mogelijk te maken. Daarbij moeten scholen en besturen zich goed realiseren dat de invoering van flexibele onderwijstijden om een zeer gedegen voorbereiding vraagt, die meer met zich meebrengt dan alleen het veranderen van tijden.

Regioplan Beleidsonderzoek

Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
T 020 531 531 5
E info@regioplan.nl
I www.regioplan.nl